

Књига резимеа
Book of abstracts

Бањалучки новембарски сусрети 2025

BANJA LUKA
NOVEMBER
MEETINGS
2025

Филозофски факултет, 14. новембар 2025.
Faculty of Philosophy, 14th November 2025

Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
БАЊАЛУЧКИ НОВЕМБАРСКИ СУСРЕТИ 2025

Књига сажетака

Уредник:

Светлана Боројевић

Лектура и коректура:

Драган Драгомировић

Графички дизајн корица:

Небојша Ђумић

Припрема за штампу:

Небојша Ђумић

Faculty of Philosophy University of Banja Luka
BANJA LUKA NOVEMBER MEETINGS 2025

Book of Abstracts

Editor:

Svetlana Borojević

Editorial proofreading and editing:

Dragan Dragomirović

Cover graphic design:

Nebojša Đumić

Pre-press:

Nebojša Đumić

Научно-програмски одбор

др Милан Балабан, Tomas Bata University in Zlín, Library, Bata Information Centre
др Снежана Ферјанчић, Филозофски факултет Универзитета у Београду
др Дарко Гавриловић, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
др Борис Бабић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Александра Костадиновић-Рачић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Маја Чолакова, Faculty of Educational Studies and the Arts, Sofia University „St. Kliment Ohridski“
др Љиљана Јерковић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Мирослав Дрљача, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Жана Бојовић, Педагошки факултет у Ужицу Универзитета у Крагујевцу
др Tatiana Razuvaeva, Penza State University, Penza, Russian Federation
др Konstantinos Giakoumis, Faculty of Humanities and Linguistic Communication, Tirana
др Sočan Gregor, University of Ljubljana
др Ирис Жежељ, Филозофски факултет Универзитета у Београду
др Jayasankara Reedy, Christ University, Bangalore, India
др Santhosh Kareepadath Raja, Christ University, Bangalore, India
др Владимир Турјачанин, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Милијана Сладојевић-Малеш, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Саша Лакета, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Ева Камерер, Филозофски факултет Универзитета у Београду
др Владимир Милисављевић, Институт друштвених наука у Београду
др Светлана Боројевић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци (председавајући)
МА Милана Дамјенић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци (секретар)

Scientific Program Committee

Milan Balaban, Tomas Bata University in Zlín, Library, Bata Information Centre
Snezana Ferjančić, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
Darko Gavrilović, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Boris Babić, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Aleksandra Kostadinović-Račić, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Maja Čolakova, Faculty of Educational Studies and the Arts, Sofia University „St. Kliment Ohridski“
Ljiljana Jerković, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Miroslav Drljača, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Žana Bojović, Faculty of Pedagogy in Užice, University of Kragujevac
Tatiana Razuvaeva, Penza State University, Penza, Russian Federation
Konstantinos Giakoumis, Faculty of Humanities and Linguistic Communication, Tirana
Sočan Gregor, University of Ljubljana
Iris Žeželj, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
Jayasankara Reedy, Christ University, Bangalore, India
Santhosh Kareepadath Raja, Christ University, Bangalore, India
Vladimir Turjačanin, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Milijana Sladojević-Maleš, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Saša Laketa, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Eva Kamerer, Faculty of Philosophy, University of Belgrade
Vladimir Milisavljević, Institute of Social Sciences, Belgrade
Svetlana Borojević, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka (Chairperson)
Milana Damjenić, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka (Secretary)

Организациони одбор

др Ивана Зечевић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Жељка Шајин, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Павле Драгичевић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
МА Немања Вукановић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
МА Жељко Шарић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
МА Мирослав Галић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци
др Срђан Душанић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци (предсједавајући)
Александра Симановић, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци (секретар)

Бањалучки новембарски сусрети

Научни скуп Бањалучки новембарски сусрети се у континуитету и у истом формату одржава од 2000. године. На двадесет и шестом по реду скупу Бањалучки новембарски сусрети биће изложено 40 саопштења распоређених у 4 радне секције (Филозофија, Историја, Педагошке науке, Психологија). Скуп ће бити отворен пленарним предавањем Зорана Арсовића, редовног професора Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, под насловом: „Читач: Како тумачити знакове времена?“

Organizing Committee

Ivana Zečević, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Željka Šajin, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Pavle Dragičević, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Nemanja Vukanović, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Željko Šarić, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Miroslav Galić, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Srđan Dušanić, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka (Chairman)
Aleksandra Simanović, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka (Secretary)

Banja Luka November Meetings

The scientific conference Banja Luka November Meetings has been held continuously and in the same format since 2000. At the twenty-sixth conference Banja Luka November Meetings, 40 papers will be presented, divided into 4 working sections (Philosophy, History, Pedagogical Sciences, Psychology). The conference will be opened with a plenary lecture by Zoran Arsović, full professor at the Faculty of Philosophy, University of Banja Luka, entitled: "Reader: How to interpret the signs of the times?"

Садржај / Content

ПЛЕНАРНО ПРЕДАВАЊЕ / PLENARY LECTURE	11
<i>Зоран Арсовић</i>	
Читач: Како тумачити знакове времена?	
Reader: How to interpret the signs of the times?	13
ФИЛОЗОФИЈА / PHILOSOPHY	15
<i>Петар Нуркић</i>	
Три излаза из проблема епистемичке нормативности	
Three Ways Out of the Problem of Epistemic Normativity	17
<i>Александар Драшковић, Анастасија Филиповић</i>	
Од страсти до емоција: картезијански обрт	
From the Passions to the Emotions: A Cartesian Shift	20
<i>Никола Јандрић</i>	
Нормативност истине и значења у семантичком дефлационизму	
The Normativity of Truth and Meaning in Semantic Deflationism	23
<i>Владимир Дрекаловић</i>	
Постоји ли бесконачност сагласно аргументацији савременог платонизма?	
Does Infinity Exist According to the Arguments of Contemporary Platonism?	26
<i>Игор Јанковић</i>	
Адаптивне функције и симболичке структуре: еволутивни приступ разумевању свести	
Adaptive Functions and Symbolic Structures: An Evolutionary Approach to Understanding Consciousness	28
<i>Данијела Милинковић</i>	
Умјетност као одраз (само)свијести	
Art as a Reflection of (Self-)Consciousness	31
<i>Огњен Кандић</i>	
Русоова теорија поријекла језика и писма	
Rousseau's Theory of the Origin of Language and Writing	33
<i>Никола Богићевић</i>	
Бењамин против Лакана: има ли насиље смисла без неуротичке конструкције ауторитета?	
Benjamin vs Lacan: Does Violence Have Meaning Without a Neurotic Construction of Authority?	35

ИСТОРИЈА / HISTORY	37
<i>Бошко Бранковић</i>	
Допринос Срба из Босанског Петровца српском устанку 1875–1878. године The Contribution of Serbs from Bosanski Petrovac to the Serbian Uprising of 1875–1878.	39
<i>Владан Гавриловић</i>	
Миграциона кретања Срба и Хрвата из Босне у Хрватску и Славонију у току Великог бечког рата Migration of Serbs and Croats from Bosnia to Croatia and Slavonia during the Great Turkish War	42
<i>Горан Васин</i>	
Либерална идеја и визија српске политике Светозара Милетића - Српско питање и Босна и Херцеговина 1861-1878 The Liberal Idea and Vision of Serbian Politics in the Thought of Svetozar Miletić: The Serbian Question and Bosnia and Herzegovina, 1861–1878	44
<i>Łukasz Byrski</i>	
Промене у мајанском ратовању обележене епиграфским, иконографским и археолошким изворима The Changes in Maya Warfare Evidenced in Epigraphic, Iconographic and Archaeological Sources	46
<i>Александра Радосављевић Јакшић</i>	
Жена у Душановом законнику. Између привилегије и неравноправности Woman in Dušan's Code: Between Privilege and Inequality	49
<i>Александра Костадиновић - Рачић</i>	
Још једном о титули кнеза у Душановом законнику Once Again About the Title of Knez in Dušan's Code	51
<i>Павле Драгичевић</i>	
Босна у дјелима српских средњовјековних аутора Bosnia in the Writings of Medieval Serbian Authors	54
<i>Славојка Бештић-Бронза</i>	
Спортска сила и суперсила: совјетски дух олимпизма у арени Хладног рата Sports Power and Superpower: The Soviet Spirit of Olympism in the Arena of the Cold War	57
ПЕДАГОШКЕ НАУКЕ / PEDAGOGICAL SCIENCES	61
<i>Марија Цвијетић Вукчевић</i>	
Социјална прихваћеност ученика са сметњама у развоју Social Acceptance of Students with Developmental Disabilities	63

Давид Благојевић

Ставови наставника о примјени алата вјештачке интелигенције у настави

Teachers' Perception and Readiness for the Use of Artificial Intelligence Tools in Teaching 66

Sanja Raković

Grading hinders second language acquisition

Оцењивање отежава усвајање страног језика 69

Златко Павловић

Педагошко клатно у двије димензије: динамика васпитања између социјализације, индивидуализације и историјског контекста

The Pedagogical Pendulum in Two Dimensions: The Dynamics of Education Between Socialization, Individualization, and Historical Context. 72

Слободан Јовић

Дијете у контексту обичаја, ритуала и вјеровања у традицијској култури Срба

The child in the context of customs, rituals, and beliefs in the traditional culture of the Serbs 75

Слободан Јовић

Главни представници и суштинска обиљежја критичке педагогије

Key Representatives and Core Principles of Critical Pedagogy 78

Анђела Тривић, Татјана Марић

Предиктори задовољства образовним процесом код матураната: анализа фактора који утичу на перцепцију квалитета средњошколског образовања

Predictors of Satisfaction with the Educational Process Among High School Graduates: An Analysis of Factors Influencing Perceived Secondary Education Quality 81

Соња Каурин, Биљана Сладоје Бошњак, Ранка Перућица

Метакогнитивне стратегије и приступи учењу

Metacognitive Strategies and Learning Approaches. 85

Тијана Авлијаш

Перцепција ученика о примјени средстава подстицања унутрашње мотивације за школско учење у односу на њихов социјални статус

Students' Perception of the Application of Incentive Measures for Intrinsic Motivation in School Learning in Relation to Their Social Status 88

Данило Васиљевић, Бојана Васиљевић, Желимир Драгић, Драженко Јоргић

Процјена дигиталне писмености и компетенција ученика у настави Дигиталног свијета

Evaluation of Students' Digital Literacy and Skills in the "Digital World" School Subject 92

Борис Петровић

Умјетничке скулптуре у математици

Artistic Sculptures in Mathematics 96

Славиша Јењић, Дуња Ракић Нађ, Соња Орлић

Повезаност социо-педагошких обиљежја васпитача и учитеља са процјеном познавања математичких појмова ученика првог разреда

The Relationship Between Socio-Pedagogical Characteristics of Preschool and Primary School Teachers and Their Assessment of First-Grade Pupils' Knowledge of Mathematical Concepts 99

ПСИХОЛОГИЈА / PSYCHOLOGY 103

Marina M. Semischastnova, Vsevolod Konstantinov

Theoretical analysis of approaches to the study of interpersonal interaction of patients with somatic diseases

Теоријска анализа приступа проучавању интерперсоналне интеракције пацијената са соматским обољењима 105

Алдина Лето

Ефекти стилова руковођења на радни ангажман запослених у ИТ сектору

The Effects of Leadership Styles on Employee Work Engagement in the IT Sector. 108

Милена Пашић

Мотивација и задовољство студирањем код студената различитих година

Motivation and Academic Satisfaction Among Students of Different Years of Study 111

Сузана Зорић, Миле Шикман

Повезаност узраста и пола са навикама ученика основних и средњих школа на друштвеним мрежама

The Relationship Between Age and Gender and Social Media Habits of Primary and Secondary School Students 114

Емилија Поповић, Јелена Давидовић Ракић

Особине личности и резилијентност као предиктори конфликта радне и породичне улоге код просветних радника

Personality Traits and Resilience as Predictors of Work–Family Conflict Among Teachers. 117

Арта Додај и сарадници

Стратегије емоционалне регулације и активан секстинг међу адолесцентима

Emotion regulation strategies as predictors of consensual and non-consensual active sexting among adolescents 121

Милена Пашић

Филмски жанрови и субјективне преференције гледалаца

Film Genres and Viewers' Subjective Preferences. 127

Сузана Зорић

Онлајн приватност дјече: ставови и поступци родитеља/старатеља

Children's Online Privacy: Parents'/Guardians' Attitudes and Practices 130

Весна Тубић, Душко Лепир, Сениша Лакић

Физиолошке реакције студената на насилни видео садржај: улога пола и студијске групе

Physiological Reactions of Students to Violent Video Content: The Role of Gender and Study Program 133

Аријана Радић, Милица Ђурчија, Лана Аничич, Сара Пиперски,
Сениша Суботић

Садржинско-структурална психометријска ревизија и валидација упитника стилова родитељства

Content/structural psychometric revision and validation of the parenting styles questionnaire 136

Јелена Зелић, Сениша Суботић, Славица Тутњевић,
Милица Дробац-Павићевић

Повезаност перципираног квалитета родитељског понашања током дјетињства са актуелним доживљајем себе и других људи

The relationship between the perceived quality of parental behavior during childhood with the current experience of self and other people 140

Александра Праштало, Сениша Суботић, Милица Дробац-Павићевић,
Сениша Лакић

Допринос емоционалне интелигенције мјерене тестовима максималног постигнућа у објашњењу академског постигнућа на терцијарном нивоу школовања

The contribution of emotional intelligence measured by maximal achievement tests in explaining academic achievement at the tertiary level of education 144

Пленарно предавање Plenary Lecture

Зоран Арсовић

Читач: Како тумачити знакове времена?

Да би се оријентисао у постојању човјек мора научити читати оно што још Јеванђеља именују као *ta semeia ton kairon* – знакове времена. Шта су они и како се читају? Шта претпостављају да би били правилно одгонетани? Како се уопште оријентише у времену – путем временитих знакова или оних који вријеме надмашују?

Трагом ових питања крећемо се кроз дугу традицију тумачења у настојању да, кроз издвајање битних ознака, осликамо фигуре пријемодерног и модерног читача.

Reader: How to interpret the signs of the times?

In order to orient oneself in existence, one must learn to read what the Gospels call *ta semeia ton kairon* – the signs of time. What are they and how are they read? What do they presuppose in order to be correctly deciphered? How does one orient oneself in time at all – through temporal signs or those that transcend time?

Following these questions, we move through a long tradition of interpretation in an effort to depict the figures of the pre-modern and modern reader by isolating essential signs.

Филозофија Philosophy

Петар Нуркић

Институт за филозофију, Филозофски факултет,

Универзитет у Београду

petar.nurkic@f.bg.ac.rs

Три излаза из проблема епистемичке нормативности

Нормативност представља један од најзначајнијих филозофских концепата. Најпроминентније проблеме у вези са нормативношћу можемо да пронађемо у етици, а посебно у метаетици. Са друге стране, епистемичка нормативност представља нешто савременији предмет расправа који се појавио као последица натуралистичког заокрета у епистемологији. Овај заокрет представља критику ранијих традиционалних епистемолошких схватања која, према мишљењу натуралиста, нису узимала (бар не у мери у којој је то потребно) у обзир резултате посебних емпиријских наука. Најпроминентнији такав епистемолог, Вилард Ван Орман Квајн (1969), према схватању епистемолога попут Џегвона Кима (1988), својом натуралистичком оријентацијом доприноси „нормативном елиминавизму“. Овај закључак представља последицу става да епистемологија треба да престане да се бави тиме како треба да долазимо до знања (оправданог, истинитог веровања), а да почне да се бави тиме којим процесима и механизмима заиста формирамо веровања. Ким, ако је Квајнов пројекат заиста право усмерење епистемологије, не види начин да се епистемичка нормативност сачува. Она постаје, у најбољем случају, пука инструменталност. Будући да епистемичка нормативност представља концепт којег било ко, па чак ни Квајн (имајући у виду његов одговор Мортону Вајту (1986)), не жели да се одрекне, потребно је да се покаже како то можемо да је сачувамо у натуралистичким оквирима. Међутим, циљ нашег рада је да испитамо нешто шире оквире датог проблема. Представићемо три могућа излаза из проблема нормативности у натуралистичкој епистемологији. Један од њих је

хибридни, други је покушај да се епистемичка нормативност натурализује, док нас трећи води ненормативној натуралистичкој епистемологији. Покушаћемо да пружимо убедљиве аргументе у прилог сваког од три становишта, као и да одаберемо најубедљивију наведену позицију као дефинитивни излаз из овог вишедеценијског проблема.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: натуралистичка епистемологија, Квајн, Ким, епистемичка нормативност, нормативни елиминативизам.

Three Ways Out of the Problem of Epistemic Normativity

Normativity represents one of the most significant philosophical concepts. The most prominent issues regarding normativity are found in ethics, especially in metaethics. *Epistemic normativity*, on the other hand, is a somewhat more recent subject of debate that emerged as a consequence of the naturalistic turn in epistemology. This turn is a critique of earlier traditional epistemological conceptions which, according to naturalists, failed to take into account (at least to a sufficient extent) the results of the empirical sciences. The most prominent epistemologist of this orientation, Willard Van Orman Quine (1969), in the view of epistemologists such as Jaegwon Kim (1988), contributes through his naturalistic approach to what may be called *normative eliminativism*. This conclusion follows from the stance that epistemology should cease to deal with the question of how we **ought** to arrive at knowledge (justified true belief) and instead focus on the processes and mechanisms by which we actually form beliefs. If Quine's project is indeed the proper direction for epistemology, Kim sees no viable way for epistemic normativity to be preserved. At best, it becomes mere instrumentality.

Since epistemic normativity is a concept that no one—not even Quine (considering his response to Morton White in 1986)—wishes to completely abandon, it becomes necessary to show how it might be preserved within naturalistic frameworks. However, the aim of this paper is to examine the broader outlines of the problem. We will present three possible ways out of the problem of normativity in naturalistic epistemology. One of them is a hybrid approach, another is an attempt to naturalize epistemic normativity, while the third leads us toward a non-normative naturalistic epistemology. We will attempt to provide compelling arguments in support of each of these three positions, as well as to identify the most convincing among them as a definitive way out of this decades-long problem.

KEYWORDS: naturalistic epistemology; Quine; Kim; epistemic normativity; normative eliminativism.

Александар Драшковић

Институт за филозофију, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду

Анастасија Филиповић

Институт за филозофију, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду
stasija97@gmail.com

Од страсти до емоција: картезијански обрт

Циљ овог излагања јесте да прикаже потенцијалне новине које Декартова теорија страсти уноси у разумевање емоција. У првом делу презентације његову теорију упоредићемо са средњовековним схватањем страсти, обликованим хришћанском традицијом. Затим ћемо, у наставку излагања, размотрити везу Декартових идеја о сензацијама и јединству душе и тела са савременом енактивистичком теоријом емоција. Посебно ћемо се осврнути на феномен туге и покушати да покажемо, на њеном примеру, да ли је и у којој мери Декартова теорија страсти трансформисала дотадашње поимање страсти и утицала на савремену афективну науку. Средњовековне теорије тумачиле су однос тела и душе кроз призму вредности. Тома Аквински сматрао је да је душа узвишена и одвојена од пролазног тела, док страсти повезују материјално и нематеријално. Августин је тврдио да већина страсти квари душу, осим ретких, попут туге због удаљености од Бога. Григорије из Нисе и Јован Дамаскин посебно су наглашавали да је туга, нарочито депресивна, инхерентно зла јер слаби душу и води ка греху. Насупрот томе, Декартово схватање односа душе и тела лишено је вредносних судова. Он признаје кључну улогу тела у феномену страсти и предлаже да се страсти схватају слично чулним опажајима. За њега су страсти непосредне перцепције телесних стања и

результат интеракције покрета тела и душе. Тугу не види као инхерентно добру или злу, већ као природно искуство које може бити корисно или штетно у зависности од њеног утицаја на мисли. Декартова теорија означава прелаз од схоластичке представе бестелесног ума ка модерном концепту утеловљеног ума, чиме значајно утиче на афективну науку. Сличности са енактивистичком теоријом емоција виде се у наглашавању активне улоге субјекта и утеловљеног вредновања у обликовању искуства. Поређењем средњовековних и Декартових погледа на тугу показује се како је његова теорија допринела смањењу јаза између историјских и савремених теорија емоција.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Декарт, страсти, емоције, средњи век, туга

From the Passions to the Emotions: A Cartesian Shift

This presentation aims to show the key innovations that Descartes' theory of the passions introduced into the understanding of emotions. First, it briefly contrasts Descartes' view with the medieval conception of passions, shaped by Christian thought. It then considers how his ideas on sensation and the mind-body union anticipate contemporary embodied and enactive approaches to emotion. Special attention is given to the concept of sorrow, as a case study for examining whether, and to what extent, Descartes transformed earlier notions of the passions and influenced modern affective science. Medieval theories viewed the body-soul relationship through a moral lens. Thomas Aquinas held that the soul was noble and separate from the perishable body, while passions linked the material and immaterial. Augustine considered most passions corruptive to the soul, except for forms of sorrow tied to spiritual longing. Gregory of Nyssa and John of Damascus saw sorrow—especially of a depressive nature—

as inherently harmful, weakening the soul and leading to sin. Descartes broke with this moralized framework. He emphasized the role of the body in generating passions and suggested they should be understood similarly to sense perceptions: as immediate awareness of bodily states arising from the interaction of body and soul. Sorrow, for Descartes, is neither good nor bad in itself but becomes beneficial or harmful depending on how it shapes thought and action. By shifting from a scholastic view of an incorporeal mind to a proto-embodied account of emotional experience, Descartes helped bridge medieval perspectives and contemporary theories of emotion.

KEYWORDS: Descartes; passions; emotions; medieval period; sorrow.

Никола Јандрић

Институт за Филозофију, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду
nikolajandriczz@gmail.com

Нормативност истине и значања у семантичком дефлационизму

Хорвицов (Paul Horwich) семантички дефлационизам подразумева конјункцију конкретног облика дефлационистичке теорије истине и теорију значења као употребе. Хорвицова дефлационистичка теорија представља тврђење да је све што треба да знамо о истини обухваћено шемом „р“ је истина ако р. Другим речима, нема потребе за трагањем за метафизичким одговором о могућој конституцији или дефиницији предиката истине – наша употреба предиката истине објашњава се нашом склоношћу да прихватимо конкретне инстанце наведене шеме. Истина је тако ништа више до „алат за уклањање наводника (или дисквотацију)“. Са друге стране, значење конкретног термина по Хорвицу је одређено његовим основним својством прихватања (basic acceptance property), које је „несемантичко својство w које објашњава општу примену w“ и које одређује услове под којима је говорник спреман да прихвати реченицу која садржи конкретан термин w (Horwich 2005: 28). Хорвиц наглашава да су конкретна основна својства прихватања „идеализовани закони који управљају употребом термина“. Значење, дакле, није идентично несемантичким својствима употребе, већ је помоћу њих конституисано. Значење (и истина) тако нису инстринзично нормативни – њихова нормативност произлази из „прагматичке вредности истинитих веровања“ – из просте чињенице да су истинита веровања за нас корисна јер нам помажу да своје поступање прилагођавамо свом окружењу. Овим Хорвиц успева да адекват-

но објасни низ проблема са којима су се претходне семантичке теорије суочавале и да истовремено остане у оквирима натурализма. Циљ рада је да покаже како Хорвицово објашњење нормативности истине и значења није адекватно, те да је семантички дефлационизам, стога, неodrжив. Биће представљена три аргумента у прилог овог закључка. Први показује да је теорија циркуларна, јер претпоставља да постоји критеријум истинитости веровања независан од критеријума истинитости исказа. Други доводи у питање Хорвицово инсистирање на релацији конституције, схваћеној аналогно научном схватању ове релације. Трећи, повезан са првим, проблематизује Хорвицово инсистирање да нормативна својства значења и веровања нису инстринзична и заснива се на идеји о немогућности модално изолованих својстава.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: семантички дефлационизам, истина, значење, нормативност

The Normativity of Truth and Meaning in Semantic Deflationism

Paul Horwich's semantic deflationism presupposes the conjunction of a specific form of the deflationary theory of truth and a use theory of meaning. Horwich's deflationary view amounts to the claim that everything we need to know about truth is encompassed by the schema "p is true iff p." In other words, there is no need to search for a metaphysical account of the constitution or definition of the truth predicate—our use of the truth predicate is explained by our disposition to accept particular instances of the given schema. Truth is thus nothing more than a "device of

disquotation.” On the other hand, the meaning of a given term, according to Horwich, is determined by its basic acceptance property, which is “a non-semantic property *w* that explains the general application of *w*,” specifying the conditions under which a speaker is disposed to accept a sentence containing the term *w* (Horwich 2005: 28). Horwich emphasizes that basic acceptance properties are “idealized laws governing the use of terms.” Meaning, therefore, is not identical with the non-semantic properties of use but is constituted through them. Meaning (and truth) are not intrinsically normative—their normativity derives from the “pragmatic value of true beliefs,” from the simple fact that true beliefs are useful because they help us adjust our actions to our environment. In this way, Horwich offers an account capable of addressing a range of problems encountered by earlier semantic theories, while remaining within a naturalistic framework. The aim of this paper is to show that Horwich’s explanation of the normativity of truth and meaning is inadequate, and that semantic deflationism is therefore untenable. Three arguments will be presented: the first shows that the theory is circular because it presupposes a criterion of truth for beliefs independent of the criterion of truth for statements; the second challenges Horwich’s analogy between constitution and scientific explanation; and the third—connected to the first—criticizes his denial of intrinsic normativity and is based on the idea of the impossibility of modally insulated properties.

KEYWORDS: semantic deflationism; truth; meaning; normativity.

Владимир Дрекаловић

Универзитет Црне Горе

drekalovicv@gmail.com

Постоји ли бесконачност сагласно аргументацији савременог платонизма?

Основна тема математичког платонизма јесте проблем постојања математичких објеката. У 19. и 20. вијеку математички платонисти су напустили метафизички приступ када је у питању оправдање постојања математичких ентитета. Нови приступ је научно оријентисан и доминантно се ослања на двије сличне врсте аргументације. Једна је добро познати Квајн-Патнамов аргумент неизоставности постављен у другој половини прошлог вијека, а друга је Бејкеров Појачани аргумент неизоставности који је дефинисан прије десетак година. Представићемо ове аргументе и указати на њихове основне разлике и сличности. У излагању желимо испитати да ли је, на основу неког од два претходна аргумента, могуће говорити о постојању математичке, а онда и других врста бесконачности. У том циљу испитиваћемо да ли је бесконачност само неизоставан или објашњивачки неизоставан математички ентитет за науку. На примјеру рачунања површине испод криве линије провјерићемо тврдњу по којој је улога бесконачности искључиво статичка, али не и динамичка, објашњивачка. Из овога би слиједило да се о постојању бесконачности може говорити само на основу аргумента који је постављен у прошлом вијеку, али не и на основу његове нове, ововјековне верзије.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: бесконачност, математички платонизам, аргумент неизоставности

Does Infinity Exist According to the Arguments of Contemporary Platonism?

The central theme of mathematical Platonism is the problem of the existence of mathematical objects. In the 19th and 20th centuries, mathematical Platonists abandoned the traditional metaphysical approach to justifying the existence of mathematical entities. The new approach is scientifically oriented and relies predominantly on two closely related lines of argumentation. One is the well-known Quine–Putnam Indispensability Argument, formulated in the second half of the last century, and the other is Baker’s Enhanced Indispensability Argument, developed about fifteen years ago. We will present these arguments and highlight their key similarities and differences. This presentation aims to examine whether, on the basis of either of these arguments, it is possible to speak about the existence of mathematical infinity—and, by extension, other types of infinity. For this purpose, we will explore whether infinity is merely an indispensable, or also an explanatorily indispensable, mathematical entity for science. Using the example of calculating the area under a curved line, we will test the claim that the role of infinity is exclusively static, rather than dynamic and explanatory. If this claim holds, it would follow that the existence of infinity can be supported only by the original, traditional form of the indispensability argument, but not by its more recent, contemporary version.

KEYWORDS: infinity; mathematical Platonism; indispensability argument

Адаптивне функције и симболичке структуре: еволутивни приступ разумевању свести

О нтолошко питање свести често, у филозофској литератури, има призив да се ту ради о некаквој „ствари“, односно ентитету чију суштину одређују, у суштини, две велике струје, од којих је једна картезијанска (овде би спадале све субјективистичке теорије које свој акценат стављају на приватне доживљаје), а друга натуралистичка (теорије чија је заједничка основа то да се свест схвати као део физикалног света). Поред тога, свест се често везује за јаство, метафизичку основу која истрајава кроз промене, а која је пак уско везана за специфично човеков начин сагледавања себе као самосвесног бића. Начин превазилажења оваквог типа разумевања могао би поћи од компаративне анализе различитих појавних облика свесности код организама чија је свесност еволутивни производ адаптације. Разни организми, мислећи ту пре свега на животињски свет, саобраћају са својом околином на примитивнији или софистициранији начин – који зависи од саме еволутивне и адаптивне способности организма, тј. његових биолошких потреба. Организми, такорећи, јесу „свесни“ свог окружења онолико колико им је то довољно за опстанак у истом. У антрополошком случају ова је еволутивна лествица померена услед човекове способности да сам обликује свој свет док са њиме саобраћа – свест је овде рефлексивна, што значи да се повратно односи на свет мењајући га. Могућност ове промене лежи у моћи креирања симбола и језичкој структури која је одговорна за њихову транспарентност и комуникацију. У том погледу, рефлексивност се ослања на језик, односно на симболе који прожи-

мају човеков свет. Разумевање свести као еволутивног процеса који зависи од конфигурације организма у целини у човековом случају може се посматрати компаративно са другим организмима, где се начиње идеја о стварној посебности човекове свести која је дубоко одређена језиком, али не и њиме детерминисана.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: свест, језик, онтологија, еволутивни процес, филозофија духа

Adaptive Functions and Symbolic Structures: An Evolutionary Approach to Understanding Consciousness

The ontological question of consciousness often carries, in philosophical literature, the implication that it concerns some kind of “thing,” that is, a being whose essence is commonly framed through two dominant traditions: one Cartesian (encompassing subjectivist theories that place emphasis on private experiences), and the other naturalistic (theories united by the claim that consciousness should be understood as part of the physical world). Consciousness is furthermore frequently linked to the self, a metaphysical ground that persists through change and is closely associated with the distinctively human way of perceiving oneself as a self-aware being. A possible way of transcending this interpretive framework begins with a comparative analysis of different manifestations of consciousness in organisms whose awareness has evolved as an adaptive product of natural selection. Various organisms—primarily in the animal world—interact with their environment in more primitive or more sophisticated ways depending on their evolutionary and adaptive capacities, that is, their

biological needs. Organisms are, so to speak, “aware” of their surroundings only to the extent required for their survival within them. In the human case, this evolutionary scale is transformed due to our capacity to shape the world while interacting with it. Human consciousness is reflexive: it relates back to the world in ways that actively transform it. The possibility of such transformation lies in the creation of symbols and in the linguistic structures that enable their transparency and communicability. In this sense, reflexivity relies on language—that is, on the symbolic network that permeates the human world. Understanding consciousness as an evolutionary process that depends on the configuration of the organism as a whole allows a comparative approach with other organisms, while also revealing the distinctive character of human consciousness—a distinctiveness profoundly shaped, though not fully determined, by language.

KEYWORDS: consciousness; language; ontology; evolutionary process; philosophy of mind

Данијела Милинковић

Универзитет у Источном Сарајеву

Филозофски факултет, Катедра за филозофију

danijela.milinkovic@ffuis.edu.ba

Умјетност као одраз (само) свијести

Овај рад истражује умјетност као медијум за одражавање и обликовање индивидуалне (само)свијести. Кроз филозофске, психолошке и неуроестетичке перспективе разматра се како умјетнички израз функционише као огледало унутрашњих процеса, нудећи увид у субјективно искуство које често превазилази језик и логику. Умјетност се не посматра само као пасивна репрезентација свијести, већ као активни чин самоистраживања – простор у којем појединци артикулишу, преиспитују и трансформишу свој идентитет и перцепцију стварности. Ослањајући се на примјере из визуелне умјетности, књижевности и перформанса, студија показује да је естетско искуство дубоко повезано са механизмима интроспекције, емоционалне резонанце и симболичког мишљења. У том смислу, умјетност постаје не само одраз свијести, већ и њено продужење, изазов и облик духовног дијалога са самим собом.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: умјетност, (само)свијест, интроспекција, симболички израз, неуроестетика

Art as a Reflection of (Self-) Consciousness

This paper explores art as a medium for reflecting and shaping individual (self-)consciousness. Through philosophical, psychological, and neuroaesthetic perspectives, it examines how artistic expression functions as a mirror of internal processes, offering insight into subjective experience that often transcends language and logic. Art is considered not merely a passive representation of consciousness, but an active form of self-exploration - a space in which individuals articulate, question, and transform their identity and perception of reality. Drawing on examples from visual art, literature, and performance, the study demonstrates that aesthetic experience is closely connected to mechanisms of introspection, emotional resonance, and symbolic thought. In this sense, art becomes not only a reflection of consciousness, but also its extension, provocation, and a form of inner dialogue with the self.

KEYWORDS: art; (self-)consciousness; introspection; symbolic expression; neuroaesthetics

Огњен Кандић

Филозофски факултет,

Универзитета у Источном Сарајеву

ognjen.kandic@ffuis.edu.ba

Русоова теорија поријекла језика и писма

На трагу „Расправе о поријеклу и основама неједнакости међу људима” и „Огледа о поријеклу језика”, покушаћемо да рекапитулирамо и изнова актуализујемо Русоове увиде о настанку (али и крају) језика и писма, којима овај аутор придаје велики значај. Бранећи теорију да „што је писмо неусавршеније, то је језик старији” Русо ће кроз различите начине писања својствене древним цивилизацијама сагледати и различите стадијуме у којима се могу посматрати људи окупљени у народе. Тако ће доћи до контроверзног става да писмо, које у начелу треба да учврсти језик, исти разграђује. Његов радикалан метод састоји се у томе да оголи човјека од свих вјештачких својстава која је задобио током историје. Улога и однос страсти и потреба у зачецима јужњачких и сјеверњачких језика биће од изузетне важности за потпуније разумијевање Русоове оригиналне концепције језика и писма. Уз све сличности и противрјечности овдје изложених теорија, показаће се како „Расправа” умеће историју језика унутар историје друштва, док с друге стране „Оглед уводи историју друштва унутар историје језика”.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: Русо, језик, писмо, човјек, народ

Rousseau's Theory of the Origin of Language and Writing

Following the path of the *Discourse on the Origin and Foundations of Inequality Among Men* and the *Essay on the Origin of Languages*—two works in which the great Enlightenment thinker examines this topic in depth—this paper aims to recapitulate and recontextualize Rousseau's insights on the origin (and the decline) of language and writing, which occupy a central place in his philosophy. Rousseau defends the thesis that the more imperfect the writing system, the older the language it accompanies. This leads him to observe, through the different forms of writing characteristic of ancient civilizations, the various stages through which people developed into nations. From this, he arrives at the controversial claim that writing, which should in principle strengthen language, in fact corrupts and weakens it. His radical method consists in stripping the human being of all the artificial traits acquired throughout history. The role and relationship of passions and needs in the emergence of southern and northern languages are of crucial importance for a fuller understanding of Rousseau's original conception of language and writing. Despite the similarities and contradictions within the theories presented here, it will be shown that the *Discourse* embeds the history of language within the history of society, whereas the *Essay* (or *Review*) reverses the direction and incorporates the history of society into the history of language.

KEYWORDS: Rousseau; language; writing; human nature; society

Никола Богићевић

ГЦД Res Publica, Прњавор

nikola_bogicevic@hotmail.com

Бењамин против Лакана: има ли насиље смисла без неуротичке конструкције ауторитета?

У излагању ће бити тематизован однос између концепције манифестног насиља које је, по Бењамину, једино суверено – односно оног које избјегава инструментализацију према било каквој врсти колективне и друштвене сврховитости – и Лаканове тезе да након револуције готово увијек долази до постулирања новог симболичког господара, имена које структурира и колективизује на први поглед распршене чиновне насиља. Тако ћемо испитати да ли је разлог због којег је све мање гласова који пропагирају удружено агресивно еманципацијско дјеловање, а све више практичног институционалног-инструменталног са једне, а посебно ванинституционалног неповезаног насиља на дјелу са друге стране, заправо ништа друго до постојање једног гласа у симболичком који нам говори да је разлог зашто се бунимо ништа друго до још страшнији интериоризовани ауторитет, а не потреба за слободом и смањењем контроле.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: Бењамин, Лакан, насиље, ауторитет, револуција

Benjamin vs Lacan: Does Violence Have Meaning Without a Neurotic Construction of Authority?

The presentation will examine the relationship between the concept of *manifest violence*, which according to Benjamin is the only form of sovereign violence—namely, the kind that resists instrumentalization in the service of collective or social purposiveness—and Lacan’s thesis that following a revolution, there is almost always the installation of a new symbolic Master: a Name that structures and collectivizes what initially appear as dispersed acts of violence. We will therefore consider whether the decreasing number of voices advocating for collective emancipatory violence—and, conversely, the simultaneous rise of both practically institutional-instrumental forms of violence on the one hand and fragmented extra-institutional violence on the other—is in fact connected to the presence of a voice in the symbolic that tells us our rebellion stems not from a desire for freedom or diminished control, but from an even more terrifying internalized authority.

KEYWORDS: Benjamin; Lacan; violence; authority; revolution.

Историја History

Бошко Бранковић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет,

Катедра за историју

bosko.brankovic@ff.unibl.org

Допринос Срба из Босанског Петровца српском устанку 1875–1878. године

Рад истражује улогу Срба из Босанског Петровца и његове околине у великом српском устанку против Османског царства који је почео 1875. године у Херцеговини, а потом се проширио на подручје Босне. Користећи архивске грађе, савремене штампе, мемоарских записа и релевантне научне литературе, анализа се фокусира на идентификацију и приказ кључних актера из петровачког краја који су дали значајан допринос овом устанку. Посебна пажња посвећена је истакнутим личностима попут Вида Милановића, Пере Креце, Јована Пећанца, Петра Мирковића, Симе Чавке, те браће Ђурђа и Стевана Карановића, који су својим деловањем и личном жртвом обележили овај, за српски народ у Херцеговини и Босни, битан историјски тренутак. Од учитеља, свештеника и трговаца, ови Петровчани су израсли у истакнуте устаничке вође, истичући се као командни кадар или као хуманитарни радници. По завршетку устанка сваки од њих је на себи својствен начин прихватио нову аустроугарску окупацију покрајина Босне и Херцеговине. Неки су се вратили ранијем трговачком, свештеничком или учитељском позиву, а неки су ступили у државну службу новог окупатора. Рад се бави и анализом мотива који су подстакли локално становништво да се придружи устанку – од дуготрајног незадовољства феудалним поретком и верском неправедношћу, до наде у ослобођење и уједињење са Србијом. Поред тога, истражују се и непосредне последице устанка по локалну заједницу, укључујући људске губитке, прогонства и

миграције становништва. Закључак рада указује на значај очувања сећања на овај период као кључни елемент колективне историјске свести Срба из овог краја. Кроз призму локалног доприноса општем устаничком покрету, рад доприноси бољем разумевању регионалних аспеката српске борбе за слободу у XIX веку.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Османско царство, Босански пашалук, Срби, устанак 1875–1878. године, Босански Петровац

The Contribution of Serbs from Bosanski Petrovac to the Serbian Uprising of 1875–1878

This paper examines the role of the Serbs from Bosanski Petrovac and its surrounding areas in the major Serbian uprising against the Ottoman Empire, which began in Herzegovina in 1875 and later spread to the territory of Bosnia. Drawing on archival sources, contemporary newspapers, memoirs, and relevant scholarly literature, the analysis focuses on identifying and presenting the key figures from the Petrovac region who made significant contributions to the uprising. Special attention is devoted to prominent individuals such as Vid Milanović, Pero Kreca, Jovan Pećanac, Petar Mirković, Simo Čavka, and the brothers Đurđe and Stevan Karanović, who, through their actions and personal sacrifices, left a notable mark on this historically important moment for the Serbian people in Herzegovina and Bosnia. Teachers, priests, and merchants from Petrovac rose to become respected rebel leaders, standing out either as commanders or as humanitarian contributors. Following the end of the uprising, each of these figures responded to the new Austro-Hungarian occupation of Bosnia and Herzegovina in different ways. Some returned to their former professions,

while others entered civil service under the new administration. The paper also examines the motivations that led the local population to join the uprising—from long-standing dissatisfaction with feudal oppression and religious inequality to the hope for liberation and unification with Serbia. Additionally, it analyzes the immediate consequences of the uprising for the local community, including human losses, persecution, and migration. The paper concludes by emphasizing the importance of preserving the memory of this period as a key element of the collective historical consciousness of the Serbs from this region. By highlighting local contributions within the broader uprising movement, this study contributes to a deeper understanding of the regional dimensions of the Serbian struggle for freedom in the 19th century.

KEYWORDS: Ottoman Empire; Bosnian Pashaluk; Serbs; Uprising of 1875–1878; Bosanski Petrovac

Владан Гавриловић

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

v.gavrilovic@ff.uns.ac.rs

Миграциона кретања Срба и Хрвата из Босне у Хрватску и Славонију у току Великог бечког рата

У време Великог бечког рата дошло је до великих миграционих кретања на Балканском полуострву, поготово из Босне у Хрватску и Славонију. Претежно се радило о хришћанским поданицима Отоманске империје, понајвише Србима и Хрватима, који су масовно прелазили с турске на аустријску територију. Насељени су ратом опустели делови Лике, Крбаве, као и централни делови Славоније, који су се сви нашли под влашћу Аустрије. У овом периоду од 1683. до 1699. више десетина хиљада православних и католика је избегло из Босне, на просторе Хабзбуршке монархије што је знатно ојачало већ постојећи хришћански живаљ на ободима Монархије. Кроз овај рад ћемо покушати кроз доступну литературу и лична истраживања да прикажемо главне мотиве и путеве ових миграција.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Хабзбуршка монархија, Велики бечки рат, католици, православни, миграције

Migration of Serbs and Croats from Bosnia to Croatia and Slavonia during the Great Turkish War

During the Great Turkish War, significant migration movements took place across the Balkan Peninsula, especially from Bosnia to Croatia and Slavonia. These migrants were mostly Christian subjects of the Ottoman Empire—primarily Serbs and Croats—who fled en masse from Ottoman to Habsburg territory. They were settled in war-devastated regions of Lika, Krbava, and the central areas of Slavonia, all of which had come under Habsburg rule. Between 1683 and 1699, tens of thousands of Orthodox Christians and Catholics left Bosnia for the lands of the Habsburg Monarchy, considerably strengthening the existing Christian population along the Monarchy's borderlands. In this paper, using available literature and original research, we aim to present the main motives behind these migrations as well as their principal routes.

KEYWORDS: Habsburg Monarchy; Great Turkish War; Catholics; Orthodox Christians; migrations

Горан Васин

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

goran.vasin@ff.uns.ac.rs

Либерална идеја и визија српске политике Светозара Милетића - Српско питање и Босна и Херцеговина 1861- 1878

Српски либерали у Хабзбуршкој монархији имали су значајног удела у креирању политике Источног питања, српског питања, али и схватања саме политике Хабзбурговаца на Југоистоку Европе. Посебно се издваја Светозар Милетић који је далековидо сматрао и упозоравао да ће окупација и касније Анексија БиХ од стране Беча и Пеште означити трајни нерешив проблем Срба као народа, а самим тим и Велики рат који ће бити погубан по Србе и посебно Русе. Милетићева мисао стога садржи јасни политички циљ, обједињавања Срба, повезивања са визијом, да се од Великих сила не може очекивати потпора

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Светозар Милетић, Српско питање, Босна и Херцеговина, Хабзбуршка монархија

The Liberal Idea and Vision of Serbian Politics in the Thought of Svetozar Miletić: The Serbian Question and Bosnia and Herzegovina, 1861–1878

Within the Habsburg Monarchy, Serbian liberals played a notable role in shaping debates on the Eastern Question, the Serbian Question, and in interpreting Habsburg policy in Southeastern Europe. Foremost among them was Svetozar Miletić, who, with remarkable foresight, argued and warned that the occupation, and later annexation, of Bosnia and Herzegovina by Vienna and Budapest would create a lasting and intractable problem for the Serbs as a nation—one that would ultimately culminate in a Great War, disastrous above all for the Serbs and for the Russians. Miletić's political thought thus carried a clear objective: the unification of the Serbs, grounded in the conviction that no genuine support could be expected from the Great Powers.

KEY WORDS: Svetozar Miletić, Serbian Question, Habsburg Monarchy

Łukasz Byrski

Филолошки факултет,

Јагелонски универзитет у Кракову (Пољска)

lukasz.byrski@student.uj.edu.pl

Промене у мајанском ратовању обележене епиграфским, иконографским и археолошким изворима

У 19. веку, научници су класичне Маје видели као мирне пољопривреднике предвођене теократским, свештеничким управницима фокусираним на математику, астрономију и израду календара, став који су Морли и Томпсон промовисали скоро век. Њих двојица су признавали мале пљачке, али су негирали већа ратовања на подручју Маја. Како су хијероглифи декодирани, расла је дебата између археолога и епиграфиста. Временом је археологија потврдила многе натписе, успостављајући епиграфију у истраживањима Маја. Коришћењем аналитичке методе и упоређивањем три категорије извора (епиграфских, иконографских и археолошких), рад ће показати стварну слику претколумбовског ратовања Маја, посебно се фокусирајући на епиграфске материјале. Упоређивање натписа, иконографије и археологије открива промене у војној историји Маја. Натписи пружају прецизне податке, док иконографија и археологија попуњавају празнине, посебно тамо где недостају текстови. Студије у градовима Дос Пилас и Каракол показују да су војни догађаји обликовали њихов успон и пад. До 6. века, ратовање је постало централно за владину пропаганду и натписе. Крај класичног периода донео је пропадање главних центара, што се види у већем броју оружја, рушевинама палата, утврђења и изненадном напуштању града. У Дос Пиласу, одбрамбени објекти су изграђени од старијих зграда у журби; након његовог пада,

елите су се преселиле у природно утврђену Агватеку, која је такође напуштена у журби, а многи људи су оставили своје ствари, због чега је град добио име „Мајанска Помпеја“. Догађаји попут спаљивања палате и масакра у Канкуену истичу бруталне напоре да се елиминишу ривалске елите и спречи опоравак града. Записи из Каракола показују две војне фазе: 550-700, када се град проширио и коришћени су одређени глифови везани за рат, и после 790. године, обележену мањим биткама и употребом других глифова. Непрекидно ратовање ослабило је главне центре, повећало отпор и довело до колапса централних влада.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Маје, ратовање, археологија, хијероглифи, епиграфија

The Changes in Maya Warfare Evidenced in Epigraphic, Iconographic and Archaeological Sources

In the 19th century, scholars saw the Classic Maya as peaceful farmers led by theocratic, priestly administrators focused on mathematics, astronomy, and calendar-making, a view promoted by Morley and Thompson for nearly a century. The two scholars acknowledged small raids but denied major warfare in the Maya area. As hieroglyphs were decoded, debate grew between archaeologists and epigraphists. Over time, archaeology confirmed many inscriptions, establishing epigraphy in Maya research. By using analytical method and comparing the three categories of sources (epigraphic, iconographic and archaeological) the paper will show the actual picture of Pre-Columbian Maya warfare especially focusing on the epigraphic materials. Comparing inscriptions, iconography, and archaeology reveals changes in Maya military

history. Inscriptions provide precise data, while iconography and archaeology fill in gaps, especially where texts are missing. Studies at cities of Dos Pilas and Caracol show that military events shaped their rise and fall. By the 6th century, warfare became central to government propaganda and inscriptions. The end of the Classic Period brought the decline of major centers, seen in more weapons, ruined palaces, fortifications, and sudden city abandonment. At Dos Pilas, defenses were built from older buildings in a hurry; after its fall, elites moved to naturally fortified Aguateca, which was also abandoned in a rush with many people leaving behind their belongings, earning the city a name of “Mayan Pompeii.” Events like the burning of the palace and the Cancuén massacre highlight brutal efforts to eliminate rival elites and prevent city recovery. Records from Caracol show two military phases: 550-700, when it expanded and particular war-related glyphs were used, and after 790, marked by smaller battles and usage of other glyphs. Continuous warfare weakened major centers, increased resistance, and led to the collapse of central governments.

KEY WORDS: Maya, warfare, archaeology, hieroglyphs, epigraphy

Александра Радосављевић Јакшић

Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет, Катедра за историју
aleksandra.radosavljevic@pr.ac.rs

Жена у Душановом законику. Између привилегије и неравноправности

Премда портрет жене српског средњег века стоји у сенци политичких, привредних, културних али и мушких представника међу темама средњовековног периода, зрак који расветљава њену слику и улогу представља Душанов законик. Међу неколико десетина чланова законика, чији ће текст бити предмет наше анализе, налазе се трагови идентитета, приватног живота, имовинског статуса, одговорности и могућности жене средњег века. Иако у јавном животу готово невидљива, слободна или зависна жена, свакако има своје место у најзначајнијем правном споменику српског средњовековља. Пратећи трагове њеног правног постојања и ретких појединости о женама, које некад указују на привилегије али и дискриминацију и неравноправност, настојаћемо да упоредо кроз изворни и историографски садржај употпунимо делове недовршеног мозаика.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Душанов законик, жена, властелинка, обичајно право, средњи век

Woman in Dušan's Code: Between Privilege and Inequality

Although the portrait of women in medieval Serbia is often overshadowed by political, economic, cultural, and male figures among the main themes of the medieval period, the light that illuminates their image and role is found in Dušan's Code. Among the several dozen articles of the Code, which will be the subject of our analysis, there are traces of the identity, private life, property status, responsibilities, and possibilities of women in the Middle Ages. Although almost invisible in public life, whether free or dependent, women certainly had their place in the most significant legal monument of Serbian medieval history. By following the traces of their legal existence and the rare details about women — which at times reveal privileges but also discrimination and inequality — we will attempt to complete parts of the unfinished mosaic through historiographical insight.

KEY WORDS: Dušan's Code, woman, noblewoman, customary law, Middle Ages.

Александра Костадиновић - Рачић

Универзитет у Бањој Луци

Филозофски факултет Катедра за Историју

aleksandra.kostadinovic-racic@ff.unibl.org

Још једном о титули кнеза у Душановом законнику

Иако смо, не тако опширно, о титули кнеза у Душановом законнику писали прије непуних двадесет година, мишљења смо да би се ова занимљива тема могла допунити како са старијим, тако и са новијим научним истраживањима која говоре о наведеној проблематици. Душанов законик, као један од најзначајнијих правних споменика средњег вијека, кнежевско достојанство помиње у члановима 50, 140, 141, 146 и 160, те у наслову *Законика*, гдје се кнез наводи заједно са властелом, односно приликом набрајања представника духовне и свјетовне властеле. Од свих наведених чланова, кнез се изричито помиње само у два члана (141. и 146. чл.) *Законика*, док се у осталим члановима помиње у преписима рукописа старије и млађе редакције. Особе које су носиле ову титулу били су, углавном, представници локалне власти, односно жупске, катунске или градске старјешине, а имали су и судска овлашћења. Осим тога, поједини чланови *Душановој законика* упућују нас на закључак да кнезови нису били поштеђени ни плаћања казни за одређене преступе, за које су могли бити кажњени новчано, у смислу да надокнаде неку штету, али су, исто тако, могли бити кажњени и као *издајници* (онај који учини *невјеру, издају*), тачније могло им је бити одузето имање. С обзиром на то да је већина рукописа, у којима се помиње кнез, настала у периоду између XV и XVII вијека, на основу њих можемо пратити „живот“ и примјену *Законика* и последице пропасти српске средњовјековне државе. У каснијим преписима *Душановој законика* кнезови се изједначавају са властелинима и бољарима, а то нам показује какав је био њихов ранг, односно положај у тадашњем друштву. Овоме би треба-

ло још додати да каснији преписи захтијевају посебну критичност и опрезност од стране истраживача, из простог разлога што су преписивачи, понекад, прерађивали *Законик*.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: титула кнез, Душанов законик, рукописи Душановог законика, српско средњовјековно право

Once Again About the Title of Knez in Dušan's Code

Although we wrote — albeit not extensively — about the title of knez in Dušan's Code almost twenty years ago, we believe that this topic may once again be examined and enriched with both earlier and more recent scholarly research addressing this issue. Dušan's Code, as one of the most significant legal monuments of the medieval period, mentions the dignity of the knez in Articles 50, 140, 141, 146, and 160, as well as in the title of the Code, where the knez appears alongside the lord when listing representatives of the spiritual and secular nobility. Of all the above-mentioned articles, the knez is explicitly referred to in only two (Articles 141 and 146), whereas in the remaining articles he is mentioned only in manuscript copies belonging to the older and younger recensions. Those who bore this title were primarily representatives of local authorities — county, katon, or city leaders — and they also exercised judicial powers. In addition, some articles of the Code lead us to conclude that knezes were not exempt from penalties for certain offences: they could be fined financially in order to compensate for damages, but could also be punished as “traitors” (one who commits infidelity or betrayal), with their property subject to confiscation. Considering that most of the manuscripts in which the knez is mentioned were written between the 15th and 17th centuries, they enable us to trace the “life” and application of the Code even after the fall

of the medieval Serbian state. In later copies of Dušan's Code, knezes are equated with nobles and boyars, which informs us about their rank and social standing at the time. It should also be noted that later copies require a high degree of critical caution on the part of researchers, for the simple reason that scribes occasionally revised the Code.

KEYWORDS: knez, Dušan's Code, manuscripts of Dušan's Code, Serbian medieval law

Павле Драгичевић

Универзитет у Бањој Луци,
Филозофски факултет,
Катедра за историју
pavle.dragicevic@ff.unibl.org

Босна у дјелима српских средњовјековних аутора

Рад „Босна у дјелима српских средњовјековних аутора“ бави се анализом начина на који су простор средњовјековне Босне и династија Котроманића представљени у корпусу старе српске књижевности. Истраживање је усмјерено на три главна жанра српске средњовјековне писмености: родослове, љетописе и житија. Ови текстови чине значајан дио сачуваног наративног материјала из српске средњовјековне историје и културе, а њихов садржај и начин обликовања представљају важан извор за проучавање средњовјековних представа о прошлости и односу према сусједним земљама. У раду ће бити испитано у којој мјери, у којим контекстима и с којим намјерама се у овим списима помињу Босна и њени владари, као и да ли се у њима могу препознати елементи који одражавају политичке, идеолошке или културне ставове њихових аутора и срединâ у којима су настали. Посебна пажња посвећена је анализи наратива помоћу којег се у текстовима обликује слика о Босни, било као простору, политичкој заједници или историјској традицији. Иако ограничени по историјској поузданости, ови списи представљају драгоцен материјал за проучавање културно-политичких представа и идеологија средњовјековног друштва. Примарни циљ рада није утврђивање историјске тачности наведених података, већ њихова систематизација, испитивање њихове функције и значења у оквиру српске средњовјековне књижевности. На овај начин рад настоји да допринесе бољем разумијевању начина на који су средњовјековни српски аутори конструисали представе о Бо-

сни и мјестâ која су јој додијељена у културном памћењу и наративним традицијама средњег вијека.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: Босна, Србија, средњи вијек, наратив.

Bosnia in the Writings of Medieval Serbian Authors

The paper “Bosnia in the Works of Serbian Medieval Authors” examines how the territory of medieval Bosnia and the Kotromanić dynasty were represented in the corpus of Old Serbian literature. The research focuses on three major genres of the Serbian medieval written tradition: genealogies, chronicles, and hagiographies. These texts constitute a significant part of the preserved narrative material from Serbian medieval history and culture, and their content and modes of composition provide an important source for studying medieval conceptions of the past and attitudes toward neighboring lands. The paper investigates the scope, contexts, and purposes of references to Bosnia and its rulers in these writings, as well as whether they contain elements reflecting the political, ideological, or cultural views of their authors and the environments in which they were produced. Special attention is given to the analysis of the narrative strategies through which these texts construct the image of Bosnia—whether as a geographical space, a political entity, or a historical tradition. Although limited in terms of historical reliability, these works represent valuable material for studying the cultural and political representations and ideologies of medieval society. The primary aim of the paper is not to determine the historical accuracy of the recorded information, but to systematize these references and examine their functions and meanings within the framework of Serbian medieval literature. In this way, the study seeks to contribute to a better

understanding of how medieval Serbian authors constructed notions of Bosnia and the positions assigned to it within the cultural memory and narrative traditions of the Middle Ages.

KEYWORDS: Bosnia, Serbia, Middle Ages, Narrative

Славојка Бештић-Бронза

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет

Катедра за историју

slavojka.bestic-bronza@ff.unibl.org

Спортска сила и суперсила: совјетски дух олимпизма у арени Хладног рата

Интеракција политике, економије и спорта, те манипулације интернационалним спортским такмичењима у политичке и економске сврхе, све присутније су у савременом свијету. Уплив политике на спорт рефлектује се кроз различите аспекте – од додјељивања организације домаћинстава земљама чији је политички и економски положај у одређеном моменту доминантан, преко суспензије, односно забране учешћа националним тимовима земаља које су укључене у ратне сукобе, па до толерисања промовисања политичких идеологија током спортских такмичења, чак и када такве манифестације постану насилне и доведу у питање не само одржавање такмичења него и сигурност самих спортиста. Најсвјежији примјер су насилне пропалестинске демонстрације приликом одржавања чувене бицикличке трке кроз Шпанију — *La Vuelta*. Хладни рат је, у својој у много чему апсурдној структури, симбиозу наведених друштвених аспеката подигао на посебан ниво. Побједа совјетског или америчког тима на Олимпијским играма или неком другом значајном међународном такмичењу није била питање само индивидуалног или екипног спортског успјеха, већ питање националног поноса и престижа у односу на конкурентску суперсилу и политичку идеологију. Циљ овог рада је да, на основу релевантне литературе и документације из Архива Међународног олимпијског комитета у Лозани, анализира и прикаже повратак Совјетског Савеза у окриље институције Међународног олимпијског покрета 1952. године, при

чему су Совјети стекли равноправан приступ међународној олимпијској арени. На њој су, попут својих пандана Американаца, кроз успјехе и медаље совјетских спортисткиња и спортиста, те учешћем или пак бојкотом Олимпијских игара, утицали на сопствено и међународно јавно мњење, те одржавали или јачали имиџ равноправне или чак успјешније суперсиле. Компаративним приступом анализираће се интеракција политичких, војних и економских манифестација на совјетско учешће на Олимпијским играма и обрнуто, као и одјек истих у међународним оквирима.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: Совјетски Савез, Олимпијске игре, Хладни рат, Сједињене Америчке Државе

Sports Power and Superpower: The Soviet Spirit of Olympism in the Arena of the Cold War

The interaction of politics, economics, and sports, as well as the manipulation of international sporting events for political and economic purposes, are widespread in the modern world. The influence of politics on sports is reflected in various aspects—from awarding hosting rights to countries whose political and economic position is dominant at a given moment, to suspending or banning national teams from participating due to war, and tolerating the promotion of political ideologies during sporting events, even when such acts escalate into violence and jeopardize not only the competition itself, but also the safety of the athletes. One of the most recent examples is the violent pro-Palestinian demonstrations during the famous Spanish cycling race La Vuelta. During the Cold War, this symbiosis between sports and broader socio-political dynamics reached a new intensity. A victory by a Soviet or American team

at the Olympic Games, or at any other major international competition, was not merely a matter of athletic achievement, but a symbol of national pride, ideological superiority, and geopolitical prestige over the rival superpower. The aim of this paper is to analyze and present—based on relevant literature and archival documentation from the International Olympic Committee Archives in Lausanne—the process of the Soviet Union’s return to the International Olympic Movement in 1952, which granted the USSR equal access to the global Olympic arena. From that point on, the Soviet Union, much like the United States, used sporting successes and Olympic medals to influence both domestic and international public opinion. Through participation in, or boycotts of, the Olympic Games, the USSR sought to maintain or strengthen its image as an equal or even more successful superpower. Using a comparative approach, the paper examines the interaction between political, military, and economic factors and Soviet participation in the Olympic Games—and vice versa—as well as the impact of these interactions on the international arena.

KEYWORDS: Soviet Union, Olympic Games, Cold War, United States of America

Педагошке науке Pedagogical Sciences

Марија Цвијетић Вукчевић

Универзитет у Новом Саду

Педагошки факултет у Сомбору

cvijetic_marija@yahoo.com

Социјална прихваћеност ученика са сметњама у развоју

Прихваћеност од стране вршњака и укљученост у вршњачке активности имају важну улогу у социјалном развоју и функционисању ученика са сметњама у развоју. С обзиром на то да се ученици са сметњама у развоју данас у великој мери укључују у редовне школе, важно је сагледати социјални статус ових ученика у том образовном контексту. Циљ рада је приказ нивоа и квалитета социјалне прихваћености ученика са сметњама у развоју у инклузивном систему образовања. За потребе остваривања постављеног циља, извршен је преглед истраживања објављених у последњих 10 година. Резултати су показали да ученици са сметњама у развоју претежно имају неповољан социјални положај. У поређењу са вршњацима типичне популације, ови ученици су ређе укључени у вршњачке активности и чешће одбачени и изложени вршњачком насиљу. Истраживања су показала и да на социјални положај и прихваћеност ученика са сметњама у развоју утичу одређени лични и средински фактори. Међу личним факторима утврђено је да тип сметње, пол, узраст, усвојеност социјалних вештина и присуство проблематичних облика понашања ученика са сметњама у развоју могу утицати на то како их опажају вршњаци. У групи срединских фактора издвајају се информисаност и претходно искуство ученика типичног развоја у вези са особама са сметњама у развоју, однос наставника према овим ученицима, начин организације наставног процеса и квалитет школске климе. С обзиром на значај социјалног

прихватања ученика са сметњама у развоју и потребу да се оно унапреди, потребно је истраживати узроке релативно неповољног социјалног положаја ових ученика и спроводити мере којима ће се утицати на чиниоце који су се у студијама показали као значајни. То значи да је за унапређење социјалне прихваћености ученика са сметњама у развоју пожељно деловати на више поља – од нивоа самих ученика, преко наставника и школе, до свеукупне организације образовног система.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: сметње у развоју, социјална инклузија, вршњаци

Social Acceptance of Students with Developmental Disabilities

A cceptance by peers and participation in peer activities play an important role in the social development and functioning of students with disabilities. Since students with developmental disabilities are now largely included in mainstream schools, it is important to examine their social status within this educational context. The aim of this paper is to present the level and quality of social acceptance of students with developmental disabilities in the inclusive education system. To achieve this aim, a review of research published in the last ten years was conducted. The results indicate that students with developmental disabilities generally occupy an unfavorable social position. Compared to their typically developing peers, these students are less frequently involved in peer activities and more often experience rejection and peer victimization. Research has further shown that the social position and acceptance of students with developmental disabilities are influenced by various personal and environmental

factors. Among the personal factors, the type of disability, gender, age, social skills acquisition, and the presence of problematic behaviors have been identified as important variables affecting how these students are perceived by their peers. Within the group of environmental factors, the knowledge and previous experience of typically developing students regarding individuals with disabilities, teachers' attitudes, the organization of the teaching process, and the overall quality of the school climate are particularly emphasized. Given the importance of social acceptance and the need to improve it, it is necessary to investigate the causes of the relatively unfavorable social position of these students and to implement measures targeting the factors identified as significant. This implies that efforts to enhance the social acceptance of students with developmental disabilities should operate at multiple levels — from the individual student and peer group, through teachers and school practices, to the broader organization of the educational system.

KEYWORDS: developmental disabilities, social inclusion, peers

Давид Благојевић

david.blagojevic@student.ff.unibl.org

Драженко Јоргић

drazenko.jorgic@ff.unibl.org

Ставови наставника о примјени алата вјештачке интелигенције у настави

Развој и интеграција алата вјештачке интелигенције (ВИ) у образовање поставља питање спремности наставника да прихвате ове технологије у настави. Циљ истраживања је утврдити перцепцију средњошколских наставника о педагошкој употреби алата ВИ и њихов степен спремности за имплементацију. Претпоставка је да наставници имају претежно позитиван став према ВИ и извјесну спремност за коришћење ових алата. Истраживање је спроведено на пригодном узорку од 100 наставника средњих школа бањалучке регије. Инструмент истраживања био је упитник конструисан за потребе студије, са ставкама процијењиваним на петостепеној Ликертовој скали, који мјери перцепцију потенцијала ВИ у образовању и личну спремност за примјену (поузданост скале од Cronbach $\alpha=0,90$). Анализа података обухватила је дескриптивну статистику, t-тестове, једнофакторску ANOVA-у и Пирсонов коефицијент корелације. Наставници су исказали изражено позитивну перцепцију потенцијала ВИ ($M=3,71$ од 5), уз висок ниво сагласности да је ВИ користан помоћни алат, а не замјена за наставника ($M=4,32$). Просјечна самопроцјена спремности за примјену ВИ алата била је умјерена ($M=3,56$). Утврђена је статистички значајна позитивна корелација средњег интензитета између перцепције и спремности ($r=0,587$, $p<0,01$). Нису уочене статистички значајне разлике у перцепцији и спремности с обзиром на пол, старост, радни стаж и наставну област наставника. Добијени налази указују на јаз

између генерално позитивне перцепције наставника о могућностима ВИ и њихове ограничене спремности за конкретну примјену ових алата. То имплицира потребу за систематским стручним усавршавањем и институционалном подршком како би се превазишао тај раскорак. Уједно, утврђена позитивна повезаност сугерише да унапређење разумијевања предности ВИ може подстаћи већу примјену вјештачке интелигенције у наставној пракси.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: вјештачка интелигенција, перцепција наставника, спремност за имплементацију, средњошколско образовање, професионални развој

Teachers' Perception and Readiness for the Use of Artificial Intelligence Tools in Teaching

The rapid development and integration of artificial intelligence (AI) tools in education raises the question of teachers' readiness to adopt these technologies in teaching practice. The aim of this study was to examine secondary school teachers' perceptions of the pedagogical use of AI tools and their level of readiness for implementation. It was hypothesized that teachers hold predominantly positive attitudes toward AI and show a certain degree of readiness to use these tools. The research was conducted on a convenience sample of 100 secondary school teachers from the Banja Luka region. The research instrument was a questionnaire constructed for the purpose of this study, containing items rated on a five-point Likert scale, measuring teachers' perceptions of AI potential in education and their personal readiness for application (scale reliability:

Cronbach's $\alpha = 0.90$). Data analysis included descriptive statistics, t-tests, one-way ANOVA, and the Pearson correlation coefficient. Teachers expressed a distinctly positive perception of AI potential ($M = 3.71$ out of 5), with a high level of agreement that AI should serve as a supportive tool rather than a replacement for teachers ($M = 4.32$). The average self-assessment of readiness for the use of AI tools was moderate ($M = 3.56$). A statistically significant, moderately strong positive correlation was found between perception and readiness ($r = 0.587, p < 0.01$). No statistically significant differences in perception or readiness were observed with regard to teachers' gender, age, work experience, or subject area. The findings indicate a gap between teachers' generally positive perceptions of AI and their limited readiness for its practical implementation. This points to the need for systematic professional development and institutional support to bridge this gap. Moreover, the positive correlation suggests that enhancing teachers' understanding of AI benefits may encourage greater integration of artificial intelligence into teaching practice.

KEYWORDS: artificial intelligence, teachers' perception, readiness for implementation, secondary education, professional development

Sanja Raković

University of Novi Sad, PhD student

Milan Hadžić Primary School, Vojka

sanja.rakovic9@gmail.com

Grading hinders second language acquisition

This paper problematizes the concept of grading in schools, with a particular focus on English language classes in Serbian primary schools. It has been noted that language acquisition (both first and second) follows the so-called U-shaped learning curve, which refers to a learning pattern that begins with high performance, then declines, and finally rises again. A commonly cited example in language acquisition is the learning of English irregular verbs: children first use the correct form *went*, then overgeneralize to *goed*, and eventually stabilize the correct form *went*. However, such “errors” actually demonstrate that the learning process is taking place and that learners have successfully internalized certain grammatical rules. Thus, errors in language acquisition are (i) systematic and (ii) a sign of learning progress. Consequently, meaningful learning requires the right to make mistakes—yet, we argue, this right is largely absent in contemporary schooling practices. The aim of this research is to examine the types of errors students make in their English writing samples. A qualitative method of error analysis was employed. The data consist of writing samples from 20 fifth-grade primary school students whose mother tongue is Serbian. The research instrument was a questionnaire containing translation and language-production tasks. Errors were categorized, and explanations were provided for each category. The results support conclusions (i) and (ii). We argue that there is a dissonance between the grades students would typically receive and the actual meaning of their errors—namely, that low grades may be given for what are, in fact, indicators of successful learning. This misalignment can hinder the learning

process, as grades hold strong value for students and may discourage them from engaging in authentic learning.

KEYWORDS: U-shaped learning, language acquisition, students, learning, errors

Оцењивање отежава усвајање страног језика

Овај рад проблематизује концепт оцењивања у школама, са посебним освртом на наставу енглеског језика у основним школама у Србији. Уочено је да усвајање језика (како првог, тако и другог) прати такозвана U-обликована крива учења (U-shaped learning curve), која се односи на образац учења који почиње високим нивоом успешности, затим опада, и на крају поново расте. Често навођен пример у области усвајања језика јесте учење неправилних глагола у енглеском: деца у почетку користе исправан облик *went*, затим генерализују правило и кажу *goed*, да би потом стабилизовала тачан облик *went*. Међутим, такве „грешке“ заправо показују да процес учења тече и да су ученици успешно интернализovali одређена граматичка правила. Дакле, грешке у процесу усвајања језика су (i) систематске и (ii) знак напредовања у учењу. Сходно томе, смислено учење подразумева право на грешку — међутим, тврдимо да је то право у великој мери одсутно у савременој школској пракси. Циљ овог истраживања јесте испитивање типова грешака које ученици праве у својим писменим радовима на енглеском језику. Примењен је квалитативни метод анализе грешака. Подаци се састоје од писмених радова 20 ученика петог разреда основне школе чији је матерњи језик српски. Истраживачки инструмент био је упитник који је садржао задатке превођења и језичке продукције. Грешке су категорисане, а за сваку катего-

рију дати су одговарајући коментари. Резултати подржавају закључке (i) и (ii). Тврдимо да постоји дисонанца између оцена које ученици уобичајено добијају и стварног значења њихових грешака — наиме, да се ниске оцене често дају за појаве које су, у ствари, показатељи успешног учења. Та неусклађеност може да омета процес учења, будући да оцене имају велико значење за ученике и могу их обесхрабрити да се упуштају у аутентично учење.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: U-обликовано учење, усвајање језика, ученици, учење, грешке

Златко Павловић

Универзитет у Источном Сарајеву

Филозофски факултет Пале

zlatko.pavlovic@ff.ues.rs.ba

Педагошко клатно у двије димензије: динамика васпитања између социјализације, индивидуализације и историјског контекста

У раду се полази од карактеристике васпитних процеса коју су на различите начине описивали педагози и у прошлости и у савремено доба, а која се односи на својеврсну противрјечност између социјализацијског и индивидуализацијског аспекта васпитања. Никола Поткоњак је динамичку васпитања, која почива на поменутој супротности, упоређивао са осциловањем клатна и говорио о својеврсном педагошком клатну које се креће између два крајња положаја представљена екстремном социјализацијом, односно екстремном индивидуализацијом. Цјелокупна историја васпитања и педагогије може се посматрати као трагање за правом мјером између те двије крајности. Предложили смо проширење модела педагошког клатна тако што би се унијела корекција према којој се кретање клатна не одвија само у хоризонталној димензији (осциловање између полова индивидуализација – социјализација), него се цјелокупно клатно (заједно са ослонцем на који је закачено) креће и у вертикалној димензији, што би симболизовало проток времена. Такав модел би могао бити подеснији због тога што на разумљив начин показује да педагошко клатно никада не може заузети потпуно

истовјетан положај. И када се током осциловања врати на исти положај на димензији социјализација – индивидуализација, то је исти положај само у релативном, али не и у апсолутном смислу.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: социјализација, индивидуализација, противрјечности васпитања, педагошко клатно

The Pedagogical Pendulum in Two Dimensions: The Dynamics of Education Between Socialization, Individualization, and Historical Context

Throughout history, many educators have, in various ways, highlighted a fundamental contradiction inherent in the process of education. This contradiction lies in the fact that education simultaneously aims to integrate the individual into the community (the socialization aspect of education) and to foster the development of the individual's potential, shaping them as a unique person (the individualization aspect of education). Nikola Potkonjak compared the dynamic of education, which rests on this dichotomy, to the oscillation of a pendulum, referring to a unique “pedagogical pendulum” that swings between two extreme positions—extreme socialization on one end and extreme individualization on the other. According to him, the entire history of education and pedagogy can be viewed as a search for the right balance between these two extremes. This study attempts to expand the model of the pedagogical pendulum by proposing that the pendulum moves not only horizon-

tally (oscillating between these extreme positions) but also vertically, suggesting that the entire pendulum moves upward (representing changes that occur over time). Such a model might be more suitable for representing and understanding the dynamics of educational processes, as it illustrates the fact that the pedagogical pendulum can never occupy completely identical positions. Even when it returns to the same position on the socialization–individualization dimension during its oscillation, it is the same position only in a relative sense, not in an absolute one. Re-emphasizing socialization or individualization in education cannot be identical to similar emphases in the past, given that the overall context in which education takes place has changed. This model can serve to illustrate the dynamics of educational processes, both in terms of the oscillation between socialization and individualization on the societal level of education and on the level of individual development.

KEY WORDS: Socialization, individualization, contradictions
in education, pedagogical pendulum

Слободан Јовић

самостални истраживач

slobodjov@gmail.com

Дијете у контексту обичаја, ритуала и вјеровања у традицијској култури Срба

Васпитање је, између осталог, и културолошки феномен. Свака култура има особене погледе на дијете и дјетињство. И српска традиционална култура представља богату ризницу погледа и искустава када је ријеч о дјетету и дјетињству. Проблем истраживања је анализа главних обичаја везаних за дијете у српској традицијској култури. Методе које смо користили су метода теоријске анализе и синтезе и поступак анализе садржаја. Истраживачко питање гласи: који су обичаји везани за дијете и дјетињство присутни у традиционалној култури српског народа у посљедњих стотину година и која је њихова функција. У истраживању ће бити коришћени различити извори, почевши од Миодроговићеве Народне педагогије у Срба, до других монографија, текстова, студија у којима су наведени обичаји везани за дијете, а идентификовани су на различитим локалитетима српског етно-културног простора. Одређени обичаји се везују за догађаје у животном циклусу: рођење, крштење, стрижба, поступаоница, први зуб. Од изузетног је значаја да се сви обичаји проведу доследно, по јасно утврђеним правилима. Разнострани су обичаји који се проводе с циљем заштите дјетета од злих сила. Иако ишчезавају под утицајем савремених стилова живота и технолошког напретка, бројни обичаји везани за дијете и дјетињство одржали су се и до данашњих дана. У обичајима и вјеровањима се, у великој мјери рефлектују народни, традиционални погледи на дијете, дјетињство и васпитање. Што је ниво позитивних знања о дјечи мањи, то је знатнији уплив митско-магијских пракси. Резултати

истраживања могу бити драгоцјени за педагошку теорију и праксу, јер доприносе употпуњавању слике дјетета и дјетињства у контексту традицијске културе нашег народа. Такође, сазнања о могућим негативним утицајима појединих обичаја могу допринијети да се такви обичаји не практикују.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: дијете, обичаји, традиционална култура, крштење, прво шишање.

The child in the context of customs, rituals, and beliefs in the traditional culture of the Serbs

Education is, among other things, a cultural phenomenon. Every culture has its own distinct views of the child and childhood. Traditional Serbian culture also represents a rich repository of perspectives and experiences concerning children and childhood. This paper focuses on analyzing the main customs related to children in Serbian traditional culture. The methods used include theoretical analysis and synthesis, as well as content analysis. The research question is: *Which customs related to children have been present in the traditional culture of the Serbian people over the past hundred years, and what is their function?* The research draws upon various sources, starting from Miodragović's *Folk Pedagogy among the Serbs*, as well as other ethnographic calendars, collections, studies, and articles that document customs and beliefs across the Serbian ethno-cultural space. Certain customs are associated with key life-cycle events: birth, baptism, the first haircut, initiation rituals, and the appearance of the first tooth. It is of great importance that all customs are carried out consistently and in accordance with

clearly established rules. Many customs are intended to protect the child from evil forces. Although a number of these traditions are fading under the influence of modern lifestyles and technological advancement, many customs related to children have persisted to this day. Customs and beliefs largely reflect traditional views on children, childhood, and upbringing. The research results may be valuable for pedagogical theory and practice, as they contribute to a more comprehensive understanding of the child and childhood within the context of the traditional culture of the Serbian people. In addition, identifying the possible negative effects of certain customs may help ensure that such practices are no longer continued.

KEYWORDS: child, customs, traditional culture, baptism, first haircut

Слободан Јовић

самостални истраживач

slobodjov@gmail.com

Главни представници и суштинска обиљежја критичке педагогије

Проблем истраживања је сагледавање и анализа основних одлика педагошког правца препознатог као *критичка педагогија*. Карактеристике овог правца сагледали смо посредством биографске, историјске и методе теоријске анализе и синтезе, те поступка анализе садржаја. Ријеч је о покрету насталом у другој половини двадесетог вијека, а његови главни представници су Иван Иљич, Пауло Фреире, Анри Жиру, Богдан Суходолски, Нил Постман и Ноам Чомски. Иако су њихова учења различита по времену и мјесту настанка, заједничко им је критичко промишљање и дјеловање у педагошком простору, али и друштву у цјелини. Главни циљеви критичке педагогије су ослобађање и аутономија, како на индивидуално-личном, тако и на друштвеном плану. Учење Ивана Иљича о *дешколаризацији груштива* свједочи да друштвене кризе и кризе вриједности доприносе појави радикалних педагошких теорија. Фреиреова педагогија обесправљених и данас је снажан подстицај за јачање свијести о потреби равноправности свих субјеката у васпитном процесу. *Трећа педагогија*, како ју је дефинисао Суходолски, и данас представља идеал коме треба тежити у усаглашавању индивидуалног и друштвеног у васпитању. Анри Жиру и Ноам Чомски критичку педагогију виде као инструмент борбе против образовања утемељеног на начелима капитализма и утилитаризма. Нил Постман упозорава на опасност од прекомјерне примјене и зависности од технологије, што је и данас актуелна и изазовна тема. Једно од питања које произилази из наслеђа критичке педагогије јесте:

да ли унапређење техничко-технолошке основе наставе, уистину, подразумејева и унапређење васпитне дјелатности? Питање је и данас отворено и актуелно, позива на промишљање и још увијек је без дефинитивног одговора. Критичка педагогија је и данас модеран и инспиративан педагошки концепт, како на теоријском, тако и на дјелатно-практичном плану. Стога је драгоцјено истраживати његове особености, утицај и рецепцију у нашој педагошкој науци.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: критичка педагогија, педагогија потлачених, трећа педагогија, Паоло Фреире, Анри Жиру

Key Representatives and Core Principles of Critical Pedagogy

The research problem concerns the examination and analysis of the essential characteristics of the pedagogical movement known as critical pedagogy. These characteristics were explored using biographical, historical, and theoretical methods of analysis and synthesis, as well as content analysis procedures. Critical pedagogy emerged in the second half of the twentieth century, and its main representatives include Ivan Illich, Paulo Freire, Bogdan Suchodolski, Neil Postman, and Noam Chomsky. Although their ideas differ in terms of historical context and cultural background, they share a common commitment to critical reflection and transformative action within the educational sphere and society as a whole. The primary aims of critical pedagogy are liberation and autonomy, both at the personal–individual level and at the societal level. Illich’s teachings on the “deschooling of society” demonstrate how social and value crises contribute to the emergence of radical pedagogical theories. Freire’s *Pedagogy of the Oppressed* remains a powerful stimulus for raising awareness of the need to increase equality among all participants in the educational process. The concept of the

“third pedagogy,” as developed by Suchodolski, represents an ideal to strive for in achieving harmony between the individual and the social dimensions of education. Henry Giroux and Noam Chomsky view critical pedagogy as a tool for resisting education rooted in capitalist and utilitarian principles. Neil Postman warns of the dangers of excessive reliance on technology, a concern that remains highly topical and challenging today. One of the enduring questions arising from the legacy of critical pedagogy is whether improving the technical and technological foundations of teaching also implies improving educational practice. This question remains open and relevant today, calling for continued critical reflection, and still has no definitive answer. Critical pedagogy continues to be a modern and inspiring pedagogical concept, both in theory and in educational practice. Therefore, it is valuable to examine its essential features, influence, and reception within contemporary pedagogical science.

KEYWORDS: critical pedagogy, Pedagogy of the Oppressed, third pedagogy, Paulo Freire, Henry Giroux

Анђела Тривић

Универзитет у Бањој Луци,
Природно-математички факултет
andjela.trivic@student.pmf.unibl.org

Татјана Марић

Универзитет у Бањој Луци,
Природно-математички факултет
Катедра за педагогију и методике
tatjana.maric@pmf.unibl.org

Предиктори задовољства образовним процесом код матураната: анализа фактора који утичу на перцепцију квалитета средњошколског образовања

Квалитет образовног процеса у значајној мјери зависи од комплексне интеракције између институционалних фактора, наставних метода и индивидуалних карактеристика ученика. Проблем истраживања се фокусира на идентификацију кључних предиктора задовољства образовним процесом матураната средњих школа. Задовољство је операционализовано кроз пет димензија: однос школа-ученик, садржај наставе, предавање наставника, оцјењивање и комуникацију са наставником. Истраживачко питање гласи: У којој мјери фактори (пол, узраст, школски успјех и тип школе) предвиђају задовољство пет димензија образовног процеса? Примijeњено је истраживање на узорку од 101

матуранта из двије образовне установе у Републици Српској. Методолошки оквир истраживања обухвата експлораторну факторску анализу, хијерархијску регресиону анализу, једнофакторску анализу варијансе (ANOVA) и дескриптивну анализу. Коришћен је упитник са скалама процјене Ликертовог типа са 39 ставки организованих у пет димензија ($\alpha = 0.82$). Све статистичке анализе су спроведене користећи JASP софтверски програм. Хијерархијска регресиона анализа идентификовала је предикторске варијабле: тип образовне установе, школски успјех и узраст ученика, са задовољством образовним процесом као критеријумском варијаблом. Тип образовне установе представља најснажнији предиктор, објашњавајући 8% варијансе у предавању наставника. Школски успјех негативно предвиђа задовољство оцјењивањем, при чему ученици са врло добрим успјехом показују највеће незадовољство. Године ученика значајно утичу на комуникацију са наставником. Факторска анализа идентификовала је јасноћу наставе као кључну латентну димензију која диференцира задовољство између ученика Гимназије и стручних школа. Налази имају важне импликације за развој диференцираних педагошких приступа у различитим типовима средњошколског образовања, указујући потребу за персонализованим стратегијама у оцјењивању и наставним методама у наставном процесу.

КЉУЧНЕРИЈЕЧИ: задовољство ученика, матуранти, средњошколско образовање, квалитет образовања

Predictors of Satisfaction with the Educational Process Among High School Graduates: An Analysis of Factors Influencing Perceived Secondary Education Quality

The quality of the educational process largely depends on the complex interaction of institutional factors, teaching practices, and individual student characteristics. This study examines key predictors of satisfaction with the educational process among high school graduates. Student satisfaction was operationalized through five dimensions: school–student relationship, curriculum content, teacher instruction, assessment, and communication with teachers. The research question explored the extent to which gender, age, academic achievement, and school type predict satisfaction across these five dimensions. The study was conducted on a sample of 101 high school graduates from two secondary schools in Republic of Srpska. The methodological framework included exploratory factor analysis, hierarchical regression analysis, one-way analysis of variance (ANOVA), and descriptive statistics. A 39-item questionnaire using a five-point Likert scale ($\alpha = 0.82$) was administered. All analyses were conducted using JASP software. Hierarchical regression analysis identified school type, academic achievement, and age as significant predictors, with satisfaction with the educational process as the criterion variable. School type was the strongest predictor, explaining 8% of the variance in the teacher instruction dimension. Academic achievement negatively predicted satisfaction with assessment, with high-achieving students reporting the lowest satisfaction levels. Age emerged as a significant predictor of satisfaction with communication with teachers. Factor analysis indicated that teaching clarity is a key latent dimension differentiating satisfaction between students attending gymnasium and those in vocational schools. The findings carry important implications for improving

educational practice. They highlight the need for differentiated pedagogical approaches across secondary school types, suggesting that personalization in assessment and instructional strategies may enhance student satisfaction and overall perceived quality of secondary education.

KEYWORDS: student satisfaction, high school graduates, secondary education, education quality

Соња Каурин

Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет,
Катедра за педагогију,
sonja.kaurin@ffuis.edu.ba

Биљана Сладоје Бошњак

Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет,
Катедра за педагогију

Ранка Перућица

Универзитет у Источном Сарајеву, Медицински факултет,
Катедра општеобразовних предмета

Метакогнитивне стратегије и приступи учењу

Учење као активан процес усвајања знања, а не као пасивна репродукција истог подразумијева посвећивање посебне пажње дубљем разумијевању, повезивању и примјени информација у различитим контекстима. Због тога метакогнитивне стратегије које обухватају свјесност, планирање и надгледање сопственог процеса учења, представљају кључни фактор у развоју ефикасних приступа учењу. У нашем истраживању су разматрани површински и дубински приступ учењу. Површински приступ учењу се заснива на меморисању и краткорочном усвајању садржаја, док дубински приступ учењу подразумијева критичко промишљање, разумијевање, анализу градива и дугорочно памћење. Циљ овог истраживања је био да се испита заступљеност различитих приступа учењу у зависности од развијености метакогнитивних стратегија код ученика виших разреда основне школе. Истраживање је проведено на узорку од 799 ученика седмог, осмог и деветог разреда основне школе на подручју Сарајевско-романијске регије. Коришћена је метода теоријске анализе и сервеј метод. Добијени резултати указују да ученици са вишим нивоом развијености метакогнитивних стратегија значајно

чешће примјењују дубински приступ учењу, док је површински приступ у већој мјери заступљен код ученика са слабије развијеним метакогнитивним стратегијама. Ови налази указују на значај развијања метакогнитивних стратегија као средства за подстицање квалитетнијег и саморефлексијивнијег учења. Резултати могу допринијети унапређењу педагошких приступа и креирању интервенција усмјерених ка јачању метакогнитивних стратегија код ученика. Дискусија се усмјерава на могуће педагошке импликације и начине унапређења наставне праксе у образовању.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: метакогнитивне стратегије, приступи учењу, дубинско учење, површинско учење.

Metacognitive Strategies and Learning Approaches

Learning as an active process of acquiring knowledge—rather than a passive reproduction of it—requires particular attention to deeper understanding, connecting, and applying information across different contexts. For this reason, metacognitive strategies, which include awareness, planning, and monitoring of one's own learning process, represent a key factor in developing effective learning approaches. In this research, both surface and deep approaches to learning were examined. The surface approach is based on memorisation and short-term retention of content, whereas the deep approach involves critical thinking, understanding, content analysis, and long-term conceptual learning. The aim of this study was to examine the prevalence of different learning approaches in relation to the development of metacognitive strategies among upper primary school pupils. The research was conducted on a sample of 799 pupils from the seventh, eighth, and ninth grades of primary schools in the Sarajevo–Romanija region. The results indicate that pupils with more highly developed metacognitive

strategies significantly more often adopt a deep approach to learning, while the surface approach is more prevalent among pupils with less developed metacognitive strategies. These findings highlight the importance of fostering metacognitive strategies as a means of promoting higher-quality, more self-regulated and reflective learning. The results may contribute to the improvement of pedagogical approaches and the development of interventions aimed at strengthening metacognitive strategies among pupils. The discussion outlines potential pedagogical implications and ways to enhance teaching practice within the education system.

KEYWORDS: metacognitive strategies, approaches to learning, deep learning, surface learning

Тијана Авлијаш

Виши стручни сарадник Министарства спољне
трговине и економских односа БиХ
tijanabatinicavlijas@gmail.com

Перцепција ученика о примјени средстава подстицања унутрашње мотивације за школско учење у односу на њихов социјални статус

У овом раду приказани су резултати истраживања засновано на хипотези да постоје статистички значајне разлике у процјенама ученика о учесталости примјене средстава подстицања унутрашње мотивације за школско учење од стране наставника, у зависности од социо-статусних варијабли ученика (пол, структура породице, ниво образовања оца и мајке). У оквиру истраживања анализирани су процјене ученика о примјени пет средстава подстицања – експлоративне активности, персоналне узрочности, постигнућа, компетенције и флуо доживљаја. Наведена средства заснована су на теоријама унутрашње мотивације, што је послужило као основа за конструисање инструмента структурисаног у пет субтестова, у којима су основне поставке ових теорија операционализоване кроз конкретне облике понашања наставника. Истраживање је спроведено на узорку од 744 ученика седмих, осмих и деветих разреда основних школа Сарајевско-Романијске регије. За потребе истраживања кориштен је сервеј истраживачки метод, метод теоријске анализе, као и технике анкетања, скалирања и анализе садржаја. Обрадом података утврђене су статистички значајне разлике према ва-

ријабли пол ученика у примјени средстава експлоративна активност, персонална узрочност и флоу доживљај, гдје су добијене више вриједности аритметичких средина у корист дјечака. Према варијабли структура породице значајне разлике забиљежене су у процјенама примјене средстава експлоративна активност и персонална узрочност, гдје ученици који живе са оба родитеља процјењују већи број наставника који примјењују ова средства него ученици који живе са оцем. Статистички значајне разлике према варијаблама ниво образовања оца и мајке утврђене су за средство персонална узрочност: ученици чији родитељи имају завршену основну школу перципирају да већи број наставника примјењује ово средство него ученици чији родитељи имају завршену средњу, вишу школу или факултет. Добијени резултати сугеришу да њихове узроке можемо тражити у начину реализовања наставног процеса и компетенцијама наставника, али и у односима, улогама и системима вриједности који постоје у оквиру породице. Овакви увиди могу послужити као основа за развој модела педагошког дјеловања који, кроз подстицање унутрашње мотивације, воде ка трајнијим и квалитетнијим исходима учења.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: перцепција ученика, унутрашња мотивација, средства подстицања, школско учење

Students' Perception of the Application of Incentive Measures for Intrinsic Motivation in School Learning in Relation to Their Social Status

This paper presents the findings of a study based on the hypothesis that statistically significant differences exist in students' evaluations of how frequently teachers apply incentive measures aimed at fostering intrinsic motivation for school learning, depending on socio-status variables such as gender, family structure, and parents' educational level. The study analyzed students' perceptions regarding the use of five specific motivational measures: exploratory activity, personal causality, achievement, competence, and flow experiences. These measures were derived from theories of intrinsic motivation, which provided the theoretical framework for designing an instrument composed of five subscales. Each subscale operationalized core principles of intrinsic motivation through specific teacher behaviours. The research was conducted on a sample of 744 students in the seventh, eighth, and ninth grades of primary schools in the Sarajevo–Romanija region. A survey research design was used, employing questionnaires with rating scales, alongside theoretical analysis and content analysis procedures. The findings revealed statistically significant gender differences in students' perceptions of teachers' use of exploratory activity, personal causality, and flow-enhancing measures, with higher mean scores reported by male students. Regarding family structure, significant differences were identified for exploratory activity and personal causality: students living with both parents reported a higher frequency of these measures compared to those living with their father. Statistically significant differences also emerged in relation to parents' educational level for the personal causality measure—students whose parents completed only elementary education perceived its application

more frequently than those whose parents had completed secondary, post-secondary, or higher education. These findings suggest that the causes of such differences may lie in the way the teaching process is implemented, teacher competencies, and the value systems, roles, and relationships within the family. The results may serve as a basis for developing a pedagogical model which, through strengthening intrinsic motivation, contributes to more sustainable and higher-quality learning outcomes.

KEYWORDS: student perception, intrinsic motivation, incentive measures, school learning

Данило Васиљевић

ЈУ ОШ «Сутјеска» Модрича

danilovasiljevic@gmail.com

Бојана Васиљевић

ЈУ ОШ «Сутјеска» Модрича

vasiljevicbojana84@gmail.com

Желимир Драгић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет

zelimir.dragic@ff.unibl.org

Драженко Јоргић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет

drazenko.jorgic@ff.unibl.org

Процјена дигиталне писмености и компетенција ученика у настави Дигиталног свијета

Наставни предмет Дигитални свијет уведен је у ниже разреде основне школе с циљем да се код ученика раног школског узраста систематски развијају дигиталне компетенције и функционална знања из области информационо-комуникационих технологија. Како је ријеч о новом наставном садржају, важно је испитати на који начин ученици доживљавају овај предмет и у којој мјери га повезују са властитом дигиталном писменошћу. Циљ истраживања био је да провјеримо на који начин ученици доживљавају своју дигиталну писменост и компетенције након четири године похађања наставног предмета Дигитални свијет. Истраживање је проведено на ученицима петог разреда на узорку од

11,64% ученика петих разреда у школској 2024/25. години на подручју Републике Српске (8886). Ученици обухваћени истраживањем представљају прву генерацију полазника овог предмета, који су наставне садржаје усвајали у отежаним условима без постојања адекватног уџбеника, што није случај у наредним генерацијама, те ово истраживање може послужити као основ за поређење са будућим истраживањима. За потребе овог истраживања креирана је петостепена скала процјене помоћу које смо испитивали ученичку самопроцјену дигиталне писмености и компетенција ($M=17.22$; $SD=2.49$). Упитник је садржао опште податке о ученицима и скалу ставова са тврдњама које обухватају педагошки приступ учитеља, поштовање правила понашања на интернету, рад на рачунару и перцепцију улоге дигиталних уређаја у олакшавању школских задатака. Добијени резултати указују да ученици исказују претежно позитивне ставове према предмету Дигитални свијет, при чему није било статистички значајних разлика по полу ($t=0.12$; $p=0.902$). Ученици су високо оцијенили значај безбједне онлајн комуникације ($M=4.31$) и практичну корист дигиталних алата за школске задатке ($M=4.28$). Истраживање наглашава важност интеграције дигиталних компетенција у наставни процес и улогу учитеља у подстицању позитивних ставова ученика према дигиталном образовању. Добијени налази могу послужити као основа за даља поређења и унапређење наставних стратегија у области дигиталне писмености.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: дигитална писменост, компетенције ученика, наставни предмет Дигитални свијет

Evaluation of Students' Digital Literacy and Skills in the "Digital World" School Subject

The "Digital World" subject was introduced in the lower grades of primary school with the aim of systematically developing digital competences and functional knowledge in the field of information and communication technologies among early school-age pupils. Given that this is a relatively new subject, it is important to examine how pupils experience it and to what extent they associate it with their own digital literacy. The aim of this study was to explore pupils' perceptions of their digital literacy and competences after four years of attending the Digital World subject. The research was conducted on a sample of fifth-grade pupils, representing 11.64% of all fifth-grade pupils ($n = 8,886$) in the 2024/25 school year in the Republic of Srpska. The pupils included in the sample represent the first generation to attend this subject, and they were taught under challenging circumstances—without an adequate textbook—which was not the case for subsequent generations. Thus, this research may serve as a valuable baseline for future comparative studies. For the purposes of the study, a five-point self-assessment scale was developed to measure pupils' perceived digital literacy and competences ($M = 17.22$; $SD = 2.49$). The questionnaire included general demographic items and statements assessing the teacher's pedagogical approach, adherence to online safety rules, computer use, and the perceived role of digital devices in facilitating schoolwork. The results indicate that pupils hold predominantly positive attitudes towards the Digital World subject, with no statistically significant gender differences ($t = 0.12$; $p = 0.902$). Pupils highly rated the importance of safe online communication ($M = 4.31$) and the practical usefulness of digital tools for school tasks ($M = 4.28$). The findings highlight the importance of integrating digital competences into teaching practice and the role of teachers in shaping positive attitudes towards digital education. This research

may serve as a foundation for future comparisons and for improving teaching strategies aimed at strengthening digital literacy.

KEYWORDS: digital literacy, student competences, “Digital World” school subject

Борис Петровић

ЈУ ОШ “Милан Ракић” Карановац - Бања Лука

bpteacher@hotmail.com

Умјетничке скулптуре у математици

Циљ истраживања био је практично показати како укључивање умјетничких скулптура у наставу математике утиче на разумијевање врста линија. Учесници су били ученици првог разреда ЈУ ОШ „Милан Ракић“ ПО Новоселија, 18 ученика (8 дјевојчица и 9 дјечака). Истраживање је имало карактер акционог, усмјереног на унапређење наставне праксе и праћење промјена у знању и ставовима ученика током активности. Истраживачко питање гласи: на који начин практичан рад са материјалом, по узору на умјетничке скулптуре, омогућава ученицима да препознају, анализирају и примјењују различите врсте линија. Методологија обухвата посматрање, анализу визуелних примјера и практично стварање. Ученици су анализирали скулптуре умјетнице Карм Греко (Carm Greco), идентификујући доминантне линије и њихов утицај на облик и естетику. Практични дио часа реализован је моделовањем скулптура од пур пјене, гдје су ученици експериментисали са кретањем и притиском, примјењујући математичку логику: равномјерно кретање за праве линије, таласасто за криве, различит притисак за дебљину, те затварање и прекид линије за формирање облика. Након активности спроведена је евалуација. Ученици су на листићима идентификовали линије у различитим примјерима, при чему је 86% ученика препознало и примјенило различите врсте линија, а 70% објаснило улогу у обликовању простора и форми. Ученици су своје скулптуре изложили на изложби у разреду. Посјетиоци су били ученици другог и трећег разреда, наставно особље и школска управа. Ученици су анализирали своје радове пружајући бољи увид посјетиоцима. Увјежбавајући јавни наступ, показали су усвојена знања из математике и ликовне културе. Резултати указују

да ученици који су активније učestvovali у анализи умјетничких дјела лакше повезују апстрактне математичке концепте са конкретним облицима, што потврђује да је визуелни и манипулативни приступ ефикасан у раном узрасту. Истраживање показује да повезивање умјетности и математике омогућава лакше разумијевање апстрактних појмова. Кроз моделовање и излагање радова ученици су развијали математичка и ликовна знања и самопоуздање у јавном наступу.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: креативност, математика, савремена
скулптура, ликовна култура, разредна настава

Artistic Sculptures in Mathematics

The aim of this research was to practically demonstrate how the integration of artistic sculpture into mathematics lessons influences pupils' understanding of different types of lines. The participants were first-grade pupils from the "Milan Rakić" Elementary School, Novoselija branch (N = 18; 8 girls and 10 boys). The research question was: How does hands-on work with materials, inspired by artistic sculptures, support pupils in recognizing, analyzing, and applying various types of lines? The methodology combined observation, analysis of visual examples, and practical artistic creation. Pupils first analyzed the sculptures of artist Carm Greco, identifying dominant types of lines and their influence on form and aesthetics. The practical phase of the lesson included modeling sculptures using polyurethane foam, during which pupils experimented with movement and pressure, applying mathematical logic: steady movement for straight lines, wave-like motion for curved lines, varied pressure for thickness, and closing or breaking the line to form shapes. Pupils prepared their sculptures and presented them at a classroom exhibition attended by second- and third-grade pupils,

teaching staff, and the school administration. They explained their creative process to visitors, thus practicing public speaking while demonstrating acquired knowledge in both mathematics and art. The results indicate that pupils were able to recognize and apply different types of lines in the creative process, that modifying lines changes the spatial and visual dynamics of their work, and that they connected abstract mathematical concepts more easily with practical and aesthetic experience. The findings highlight the importance of integrating artworks into early mathematics education, as this approach enables pupils to understand mathematical concepts more intuitively. Through modeling and presenting their creations, pupils developed not only mathematical and artistic skills but also self-confidence and communication abilities.

KEYWORDS: mathematics, creativity, contemporary sculpture, visual arts, primary education

Славиша Јењић

Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци

slavisa.jenjic@ff.unibl.org

Дуња Ракић Нађ

ОШ „Никола Тесла“ Нови Сад

dunja.rakic@yahoo.com

Соња Орлић

ОШ „Аврам Мразовић“ Сомбор

sonja.orlic@uns.ac.rs

Повезаност социо-педагошких обиљежја васпитача и учитеља са процјеном познавања математичких појмова ученика првог разреда

У раду се анализира повезаност социо-педагошких обиљежја васпитача и учитеља са њиховим процјенама познавања математичких појмова код ученика на почетку основног образовања. Посебна пажња усмјерена је на варијабле година радног искуства, животне доби и занимања испитаника (васпитач или учитељ). Полази се од хипотезе да су социо-педагошка обиљежја васпитача и учитеља у корелацији са њиховим процјенама нивоа ученичког знања математичких појмова. Математички садржаји су класификовани у двије категорије: геометријске и аритметичке појмове. Истраживање је спроведено током маја и јуна 2025. године на узорку од 321 испитаника (164 васпитача и 157 учитеља), примјеном дескриптивне методе и технике анкетирања путем платформе Google Forms.

Упитник је садржавао питања о социо-педагошким карактеристикама испитаника и процјенама познавања математичких појмова наведених у наставном плану и програму за први разред основне школе у Републици Српској. Резултати, добијени Пирсоновим коефицијентом корелације, показали су статистички значајну повезаност ($p < 0,05$) између радног искуства, животне доби и процјена нивоа ученичког знања. Млађи испитаници са краћим радним искуством чешће су процјењивали да дјеца посједују виши ниво знања. Разлике између васпитача и учитеља ($p < 0,01$) указују да васпитачи имају позитивнију процјену ученичких знања, док учитељи исте вјештине оцењују нижим.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: геометријски појмови, аритметички појмови, ученици, корелација

The Relationship Between Socio-Pedagogical Characteristics of Preschool and Primary School Teachers and Their Assessment of First-Grade Pupils' Knowledge of Mathematical Concepts

This paper examines the relationship between the socio-pedagogical characteristics of preschool and primary school teachers and their assessments of first-grade pupils' knowledge of mathematical concepts at the beginning of primary education. Particular attention was given to the variables of years of work

experience, age, and professional role (preschool vs. primary school teacher). The general hypothesis assumed that socio-pedagogical characteristics are associated with teachers' assessments of pupils' mathematical understanding. Mathematical content was categorized into two groups: geometric and arithmetic concepts. The research was conducted in May and June 2025 on a sample of 321 participants (164 preschool teachers and 157 primary school teachers), using a descriptive research method and an online questionnaire distributed via the Google Forms platform. The instrument included items related to socio-pedagogical characteristics and teachers' assessments of pupils' knowledge of mathematical concepts defined in the first-grade Mathematics Curriculum of the Republic of Srpska. Results obtained through Pearson's correlation coefficient indicated statistically significant relationships ($p < 0.05$) between work experience, age, and teachers' assessments of pupils' mathematical knowledge. Younger respondents with fewer years of experience tended to evaluate children's knowledge more positively. Statistically significant differences were also found between preschool and primary school teachers ($p < 0.01$): preschool teachers generally provided more favorable assessments of pupils' mathematical knowledge, while primary school teachers tended to evaluate it more conservatively.

KEYWORDS: geometric concepts, arithmetic concepts, pupils, correlation

Психологија Psychology

Marina M. Semischastnova

Department of General Psychology,
Penza State University
msemch@mail.ru

Vsevolod Konstantinov

Department of General Psychology,
Penza State University (Penza, Russia)

Theoretical analysis of approaches to the study of interpersonal interaction of patients with somatic diseases

The article presents a theoretical understanding of the influence of the quality of social connections on the pathogenesis of psychosomatic diseases. The authors claim that the somatic symptom becomes a non-verbal communicative act, a language that mediates the patient's relationship with others. The evolution of theoretical paradigms from psychoanalysis to modern models is traced, emphasizing that global processes (digitalization, changes in family and gender roles, the COVID-19 pandemic, which accelerated the introduction of telemedicine services) have not abolished classical theories of interpersonal relations (Bowlby, Fonagy, Balint, etc.), but have complicated them, enriching them with a new context. The analysis of key theoretical concepts necessary for the interpretation of current social transformations is carried out: the concept of "fluid modernity" Z. Bauman, describing the transition from stable social structures to a volatile and unstable environment; the theory of "risk society" by U. Beck, focusing on the growth of uncertainty, loss of distinctions, fragmentation; the concept of computer culture by S. Turkle, revealing the impact of digital technologies on communication. Special attention is paid to the transformation of the patient's interpersonal

field under the influence of digital technologies. A patient included in the “healthcare” space has access to information and support networks. The authors develop the thesis that the modern approach requires a psychologist to understand the complexity of the interpersonal sphere of the client (patient), which is influenced by digital, economic and environmental factors. This system is a complex dynamic structure in which interaction with other people is mediated by both traditional interpersonal factors and modern conditions. The authors conclude that effective psychological practice in modern conditions presupposes the ability of a specialist to work with all the complexity of this open, multidimensional system, where local interactions are inextricably linked with global contexts.

KEY WORDS: psychosomatic diseases, social connections, digitalization, interpersonal relationships

Теоријска анализа приступа проучавању интерперсоналне интеракције пацијената са соматским обољењима

У раду се представља теоријско сагледавање утицаја квалитета социјалних веза на патогенезу психосоматских обољења. Аутори истичу да соматски симптом постаје невербални комуникативни чин, језик који посредује однос пацијента са другима. Прати се еволуција теоријских парадигми од психоанализе до савремених модела, уз наглашавање да глобални процеси (дигитализација, промене у породичним и родним улогама, пандемија COVID-19 која

је убрзала увођење телемедицине) нису укинули класичне теорије интерперсоналних односа (Боулби, Фонаги, Балинт и др.), већ су их усложнили и обогатили новим контекстом. Извршена је анализа кључних теоријских концепата неопходних за тумачење савремених друштвених трансформација: концепт „флуидне модерности“ З. Баумана, који описује прелазак са стабилних друштвених структура на промјенљиво и нестабилно окружење; теорија „друштва ризика“ У. Бека, која се фокусира на раст неизвијесности, губитак разлика и фрагментацију; концепт „рачунарске културе“ С. Теркл, који открива утицај дигиталних технологија на комуникацију. Посебна пажња посвећена је трансформацији интерперсоналног поља пацијента под утицајем дигиталних технологија. Пацијент који је укључен у простор „здравствене заштите“ има приступ информацијама и мрежама подршке. Аутори развијају тезу да савремени приступ захтијева од психолога разумијевање сложености интерперсоналне сфере клијента (пацијента), на коју утичу дигитални, економски и еколошки фактори. Овај систем представља сложену динамичку структуру у којој је интеракција са другим људима посредована како традиционалним интерперсоналним факторима, тако и савременим условима. Аутори закључују да ефикасна психолошка пракса у савременим условима подразумијева способност стручњака да ради са цјелокупном сложености овог отвореног, вишедимензионалног система, у коме су локалне интеракције нераскидиво повезане са глобалним контекстима.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: психосоматска обољења, социјалне везе, дигитализација, интерперсонални односи

Алдина Лето

Наставнички факултет,

Универзитет „Џемал Биједић“, Мостар

aldina.let@unmo.ba

Ефекти стилова руковођења на радни ангажман запослених у ИТ сектору

Циљ овог истраживања био је испитати ефекте трансформацијског и трансакцијског стила руковођења на ниво радног ангажмана код запослених у ИТ сектору. ИТ индустрију карактерише изразито динамично и промјенљиво радно окружење, висока стопа флукуације, потреба за адаптабилношћу, иновацијама, креативношћу и тимским радом, због чега стил руковођења представља кључни фактор у мотивацији и ангажману запослених. У складу с тим, истраживање је проведено на узорку од 334 запосленика из ИТ сектора у Босни и Херцеговини. За мјерење стилова руковођења коришћена је скала TLI (Transformational Leadership Inventory; Podsakoff и сар., 1990), док је радни ангажман мјерен Utrecht скалом радног ангажмана (UWES; Schaufeli и сар., 2002). Анализа прикупљених података укључивала је дескриптивну статистику, корелациону анализу те хијерархијску регресијску анализу како би се испитао релативни допринос трансформацијског и трансакцијског стила руковођења у предвиђању нивоа радног ангажмана. Резултати су показали да постоји снажна позитивна корелација између трансформацијског стила руковођења и радног ангажмана запослених, док је веза између трансакцијског стила и ангажмана била слабија, али и даље статистички значајна. Надаље, хијерархијска регресијска анализа је показала да трансформацијски стил има већу предиктивну снагу у објашњењу варијабилности радног ангажмана у поређењу са трансакцијским стилем. Добијени резултати указују

на важност стратешког развоја лидерских компетенција унутар ИТ сектора, при чему би се фокус требао ставити на оснаживање трансформацијских компоненти руковођења. Такав приступ може значајно допринијети повећању нивоа радног ангажмана запослених, што је кључно за одржавање конкурентности и иновативности у овом сектору.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: стил руковођења, радни ангажман, ИТ сектор, трансформацијски стил, трансакцијски стил

The Effects of Leadership Styles on Employee Work Engagement in the IT Sector

The aim of this study was to examine the effects of transformational and transactional leadership styles on the level of work engagement among employees in the IT sector. The IT industry is characterized by a highly dynamic and changing work environment, high turnover rates, the need for adaptability, innovation, creativity and teamwork, which is why leadership style is a key factor in employee motivation and engagement. Accordingly, the study was conducted on a sample of 334 employees from the IT sector in Bosnia and Herzegovina. The TLI scale (Transformational Leadership Inventory; Podsakoff et al., 1990) was used to measure leadership styles, while work engagement was measured by the Utrecht Work Engagement Scale (UWES; Schaufeli et al., 2002). The analysis of the collected data included descriptive statistics, correlation analysis and hierarchical regression analysis in order to examine the relative contribution of transformational and transactional leadership styles in predicting the level of work engagement. The results showed that there is a strong positive correlation between transformational leadership style and employee engagement, while the relation-

ship between transactional style and engagement was weaker, but still statistically significant. Furthermore, hierarchical regression analysis showed that transformational style has greater predictive power in explaining variability in engagement compared to transactional style. The results obtained indicate the importance of strategic development of leadership competencies within the IT sector, with a focus on strengthening transformational leadership components. Such an approach can significantly contribute to increasing the level of employee engagement, which is crucial for maintaining competitiveness and innovation in this sector.

KEY WORDS: leadership style, engagement, IT sector, transformational style, transactional style

Милена Пашић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет,

Студијски програм психологија.

milena.pasic@ff.unibl.org

Мотивација и задовољство студирањем код студената различитих година

Циљ истраживања био је испитати однос мотивације и задовољства досадашњим током студирања, као и њихову повезаност с просјеком оцјена и годином студија. У истраживању је учествовало 215 студената Филозофског и Медицинског факултета, те Академије умјетности у Бањој Луци. Коришћене су Скала интринзичке и екстринзичке мотивације (IM/EM) и Скала задовољства (ЗАД) конструисана за потребе испитивања. Иако се пошло од претпоставке да IM/EM скала мјери само два фактора — интринзичку мотивацију (Cronbach $\alpha = .759$) и екстринзичку мотивацију (Cronbach $\alpha = .779$) — факторска анализа указала је на трећи фактор, идентификовану мотивацију, према којој особа интернализује спољашње циљеве и прихвата их као своје (Cronbach $\alpha = .750$). Факторска анализа скале задовољства издвојила је три фактора: задовољство квалитетом наставног процеса (Cronbach $\alpha = .882$), техничком опремљеношћу (Cronbach $\alpha = .771$) и односима са наставним особљем (Cronbach $\alpha = .748$). Резултати указују да интринзичка и идентификована мотивација позитивно корелирају са задовољством квалитетом наставног процеса и односима ($p < .001$), док је само идентификована мотивација значајно повезана са задовољством техничком опремљеношћу ($p < .001$). Екстринзичка мотивација није у значајној корелацији ни са једним аспектом задовољства ($p > .005$). Виши просјек оцјена повезан је са вишим нивоом интринзичке ($p < .001$) и идентификоване мотивације ($p < .005$), те нижим задовољ-

ством техничком опреmljenoшћу ($p < .005$), док остале корелације нису значајне. Студенти друге године студија исказују веће задовољство квалитетом и техничким условима студирања ($p < .01$), док у осталим варијаблама нема значајних разлика по годинама студија. Налази указују на значај интринзичке мотивације за академско задовољство, као и на потребу да се посвети пажња квалитету наставног процеса и подршци студентима старијих година. Будућа истраживања требало би да укључе репрезентативнији узорак по полу, годинама студирања и студијском програму.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: мотивација, задовољство, просјек оцјена, година студирања

Motivation and Academic Satisfaction Among Students of Different Years of Study

The aim of this study was to examine the relationship between academic motivation and satisfaction with the course of studies, as well as their associations with Grade Point Average (GPA) and year of study. The sample consisted of 215 students from the Faculty of Philosophy, Faculty of Medicine, and Academy of Arts in Banja Luka. Two instruments were used: the Intrinsic and Extrinsic Motivation Scale (IM/EM) and a Satisfaction Scale (ZAD) constructed for the purposes of this research. Although the IM/EM scale was originally based on two dimensions (intrinsic motivation, $\alpha = .759$; extrinsic motivation, $\alpha = .779$), exploratory factor analysis revealed a third dimension—identified motivation ($\alpha = .750$), reflecting internalized external goals. Factor analysis of the Satisfaction Scale yielded three components: satisfaction with teaching quality ($\alpha = .882$), technical conditions ($\alpha = .771$), and interpersonal relationships with staff ($\alpha = .748$). Intrinsic and

identified motivation were positively and significantly correlated with satisfaction with teaching quality and staff relationships ($p < .001$), while only identified motivation correlated with satisfaction with technical conditions ($p < .001$). Extrinsic motivation was not significantly related to satisfaction. Higher GPA was significantly associated with greater intrinsic ($p < .001$) and identified motivation ($p < .005$), and with lower satisfaction with technical conditions ($p < .005$), while other correlations with GPA were non-significant. Second-year students reported significantly higher satisfaction with teaching quality and technical conditions ($p < .01$), whereas no significant differences were found in motivation or satisfaction with staff relationships across years of study. These findings highlight the role of intrinsic and identified motivation in academic satisfaction and emphasize the importance of enhancing teaching quality and providing targeted support for students in later stages of their studies.

KEYWORDS: motivation, satisfaction, Grade Point Average, year of study

Сузана Зорић

suzanazoric144@gmail.com

Миле Шикман

mile.sikman@pf.unibl.org

Повезаност узраста и пола са навикама ученика основних и средњих школа на друштвеним мрежама

Овај рад се бавио истраживањем понашања и ставова 1023 ученика основних и средњих школа из Републике Српске са циљем разумевања њихових навика на интернету, изложености ризицима и стратегијама суочавања које користе приликом изложености некој злоупотреби. Узорак се састојао од готово једнаког броја дечака (49,76%) и девојчица (50,24%), са просечном старошћу од 15,35 година. Анализа коришћења друштвених мрежа показала је да су Instagram (31,28%), TikTok (18,08%) и Snapchat (13,39%) најпопуларније платформе. Занимљиво је да су готово сви испитаници (100%) навели да користе апликације за комуникацију попут Vibera и WhatsApp-а. Сврха коришћења интернета доминантно је усмерена на дописивање (91,10%) и објављивање фотографија (84,06%), док се учење (21,02%) и онлајн куповина (8,50%) користе знатно мање. Посебно забрињавајући резултат је податак да 88,46% ученика прихвата захтеве за пријатељство од непознатих особа на друштвеним мрежама, што их излаже потенцијалним опасностима. У погледу стратегија суочавања са злоупотребама, већина ученика (58,55%) изјавила је да не би пријавила проблем родитељима, полицији или било коме другом, док би само 23,95% њих разговарало са родитељима, а 16,33% пријавило случај полицији. Добивени резултати нису показали значајне полне разлике у коришћењу већине друштвених мрежа, сврси коришћења интернета, прихватању

захтева непознатих особа или стратегијама суочавања са злоупотребама, осим благе склоности женског пола ка Snapchatu, а мушког пола ка Telegram-у и Discord-у. Ипак, узраст је значајно повезан са навикама на интернету: млађи ученици су склонији коришћењу интернета за учење и забаву, док старији ученици више објављују постове, купују онлајн и чешће прихватају захтеве непознатих људи. Закључено је да су млађи ученици такође склонији непријављивању злоупотребе. Да би се утврдило да ли постоје значајне полне и узрастне разлике, коришћен је хи-квадрат тест. Практичне импликације рада огледају се у могућности да се добијени подаци искористе за креирање приручника за родитеље, којим би се родитељима понудили адекватни алати за разговор са својом децом о безбедности на интернету, чиме би се заједнички допринело сигурнијем одрастању деце у дигиталној стварности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: друштвене мреже, узраст, пол, навике ученика, дигитална безбедност

The Relationship Between Age and Gender and Social Media Habits of Primary and Secondary School Students

This study investigated the behaviors and attitudes of 1,023 primary and secondary school students from the Republic of Srpska with the aim of examining their internet habits, exposure to online risks, and coping strategies when faced with potential abuse. The sample included almost equal proportions of boys (49.76%) and girls (50.24%), with an average age of 15.35 years. Findings showed that Instagram (31.28%), TikTok (18.08%), and Snapchat (13.39%) are the most frequently used

social media platforms, while nearly all respondents (100%) reported using communication applications such as Viber and WhatsApp. Internet use was predominantly linked to chatting (91.10%) and posting photos (84.06%), whereas learning (21.02%) and online shopping (8.50%) were significantly less common. A concerning result was that 88.46% of students accept friend requests from strangers, thus exposing themselves to considerable online risks. Regarding coping strategies in situations of online abuse, more than half of the students (58.55%) reported that they would not seek help from parents, the police, or others, while 23.95% would talk to parents and 16.33% would report the incident to the police. No significant gender differences were found in most areas of internet use, risk exposure, or coping responses, except that girls showed a slightly higher preference for Snapchat, whereas boys more often used Telegram and Discord. Age was significantly related to internet habits: younger students more frequently used the internet for learning and entertainment, whereas older students posted more content, engaged in online purchasing, and were more likely to accept friend requests from unknown individuals. Younger students were also less likely to report abuse. A Chi-square test was used to determine age- and gender-related differences. The findings have practical implications for the development of parental guidance materials that provide effective communication strategies and tools for strengthening children's online safety and fostering a safer digital upbringing.

KEYWORDS: social networks, student behavior, online risks, online abuse, coping strategies

Емилија Поповић

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици,
Филозофски факултет, Департман за психологију
emilija.popovic@pr.ac.rs

Јелена Давидовић Ракић

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици,
Филозофски факултет, Департман за психологију

Особине личности и резилијентност као предиктори конфликта радне и породичне улоге код просветних радника

Истраживања равнотеже између професионалних и породичних улога добијају све већи значај у савременом друштву, будући да конфликти између ових домена значајно утичу на емоционално благостање и свакодневно функционисање. Наставници, због специфичних захтева своје професије која тражи високу одговорност, флексибилност и емоционалну ангажованост, посебно су изложени тешкоћама у усклађивању професионалних и приватних обавеза. Такви изазови често доводе до осећаја преоптерећености и стреса. Циљ овог истраживања био је да се испита у којој мери особине личности и резилијентност предвиђају конфликт посао–породица код наставника. Конфликт је разматран кроз две димензије: конфликт посао–породица, када професионалне обавезе нарушавају породични живот, и конфликт породица–посао, када породичне обавезе оме-

тају професионално функционисање. Истраживање је спроведено на пригодном узорку од 324 наставника (70,1% жена), старости од 22 до 63 године ($M = 40,44$, $SD = 9,39$). За процену особина личности коришћен је упитник Великих пет (BFI-10), отпорност је мерена Кратком скалом отпорности/резилијентности, а димензије конфликта Скалом сукоба посао–породица. Резултати регресионе анализе показали су да модел значајно предвиђа и сукоб породица–посао ($R^2 = .099$, $F(6,317) = 5.778$, $p < .001$) и сукоб посао–породица ($R^2 = .112$, $F(6,317) = 6.649$, $p < .001$). Неуротицизам и сарадљивост издвојили су се као значајни предиктори конфликта породица–посао, док је екстраверзија била негативно повезана са овом димензијом. Када је реч о сукобу посао–породица, неуротицизам се показао као ризичан фактор, а отпорност као протективни. Савесност је показала тенденцију ка порасту конфликта, али без статистичке значајности. Добијени налази указују на значај особина личности и резилијентности у објашњењу начина на који наставници доживљавају конфликте између професионалних и породичних улога. Резултати имају импликације за образовну политику и праксу, указујући на потребу системске подршке наставницима у циљу јачања отпорности и очувања менталног здравља.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: особине личности, резилијентност, конфликт посао–породица, конфликт породица–посао, про-
светни радници

Personality Traits and Resilience as Predictors of Work–Family Conflict Among Teachers

Research on the interplay between professional and family roles has gained increasing relevance in contemporary society, as conflicts between these domains significantly affect emotional well-being and everyday functioning. Teachers, due to the demanding nature of their profession—which requires responsibility, flexibility, and emotional engagement—are particularly vulnerable to difficulties in balancing professional and private life. Such challenges often result in stress and emotional overload. The aim of this study was to examine the extent to which personality traits and resilience predict work–family conflict among teachers. Work–family conflict was conceptualized through two dimensions: work-to-family conflict, when professional duties interfere with private life, and family-to-work conflict, when family demands disrupt professional obligations. The research was conducted on a convenience sample of 324 teachers (70.1% female), aged 22 to 63 years ($M = 40.44$, $SD = 9.39$). The Big Five Inventory–10 (BFI-10) was used to assess personality traits, the Brief Resilience Scale to measure resilience, and the Work–Family Conflict Scale to evaluate both dimensions of conflict. Regression analysis showed that the model significantly predicted both family-to-work conflict ($R^2 = .099$, $F(6,317) = 5.778$, $p < .001$) and work-to-family conflict ($R^2 = .112$, $F(6,317) = 6.649$, $p < .001$). For family-to-work conflict, neuroticism and agreeableness emerged as significant positive predictors, whereas extraversion was negatively associated with this dimension. For work-to-family conflict, neuroticism emerged as a risk factor, while resilience acted as a protective factor. Conscientiousness showed a tendency toward increasing conflict, although not at a statistically significant level. These findings emphasize the importance of personality traits and resilience in explaining how teachers experience the interaction between professional and family roles. The results have impli-

cations for educational policy and practice, indicating the need for systemic support and interventions aimed at strengthening resilience and promoting teacher well-being.

KEYWORDS: personality traits, resilience, work-to-family conflict, family-to-work conflict, teachers

Арта Додај,

Одсјек за психологију, Универзитет у Задру, Задар, Хрватска
adodaj@unizd.hr

Кристина Сесар,

Одсјек за психологију, Универзитет у Мостару, Босна и Херцеговина,
kristina.sesar@ff.sum.ba

Крешимир Пријатељ,

Одсјек за психологију, Универзитет у Задру, Хрватска
kprijatelj21@unizd.hr

Иван Џоић,

Одсјек за психологију, Универзитет у Мостару, Босна и Херцеговина
ivan.dzoic@ff.sum.ba

Марио Петровић,

Одсјек за психологију, Универзитет у Мостару, Босна и Херцеговина
mario.petrovic@ff.sum.ba

Антонела Марковић,

Одсјек за психологију, Универзитет у Мостару, Босна и Херцеговина
antonela.markovic@gmail.com

Ива Видовић,

Гимназија „Владимир Назор“, Задар, Хрватска
vidovic.iva@hotmail.com

Ђани Шкара,

Техничка школа у Задру, Хрватска
dani.skara@skole.hr

Марија Градечак,

Средња стручна школа „Вице Влатковић“, Задар, Хрватска
gradecak.mail@gmail.com

Рома Ђурић,

Техничка средња школа Ријека, Хрватска
psiholog@ss-tehnicka-ri.skole.hr

Маја Краљ-Станец,

Школа угоститељства и туризма у Загребу, Хрватска
maja.kraljstancec@gmail.com

Силвана Витез,

Средња стручна школа „Гојко Матулин“, Задар, Хрватска
silvana.vitez@gmail.com

Јасна Миличевић,

Средња стручна школа Посушје, Посушје, Босна и Херцеговина
jasna.m044@gmail.com

Моника Шего Бошњак,

Гимназија „фра Доминик Мандић“, Широки Бријег, Босна и Херцеговина,
monika.sego@gmail.com

Ана Хорват,

Индустријско-трговачка средња школа, Карловац, Хрватска
ana8horvat@gmail.com

Викторија Хрга,

Економска, уредско-техничка и трговачка школа, Задар, Хрватска
viktorijavuk@gmail.com

Дамир Посавец,

Грађевинска, природословна и рударска школа Вараждин, Хрватска
psiholog@rudarska.hr

Сања Ајман Филипчић,

Електротехничка школа Загреб, Загреб, Хрватска
pedagoginja.sanja.ets@gmail.com

Теа Милиновић,

Школа туризма, угоститељства и прехране, Бијеловар, Хрватска
teamilinovic@gmail.com

Марина Сокол,

Глазбена школа Вараждин, Вараждин, Хрватска,
marina.sokol@skole.hr

Леонарда Босиљ,

Глазбена школа Вараждин, Вараждин, Хрватска
marina.sokol@skole.hr

Мирјана Шкода,

Средња школа „Бартол Кашић“, Паг, Хрватска
mirjana.skoda@skole.hr

Маја Фабјанић,

Средња школа „Бартол Кашић“, Паг, Хрватска
maja.fabijanac@skole.hr

Ирена Ужовић,

Општа болница Задар, Задар, Хрватска
irena.uzovic@bolnica-zadar.hr

Стратегије емоционалне регулације као предиктори добровољног и недобровољног активног секстинга међу адолесцентима

Секстинг представља размјену сексуалних садржаја електроничким путем, укључујући активне облике попут слања, тражења или просљеђивања таквих садржаја — било добровољно, било недобровољно (под притиском или уцјеном). Будући да лошија емоционална регулација предвиђа импулзивна и ризична понашања, циљ овог истраживања био је испитати везе стратегија емоционалне регулације са судјеловањем у секстингу међу адолесцентима. Истраживање је проведено *online* (финансирано од стране ХР33-а,

број пројекта: 3555) на узорку од 1.618 хрватских адолесцената (842 младића и 776 дјевојака; доб: $M = 16,42$, $SD = 1,14$ године). Судјелници су испунили субскеале добровољног и недобровољног активног секстинга из Упитника о секстингу и Упитник емоционалне регулације за адолесценте, који мјери пет стратегија емоционалне регулације: позитивну преоријентацију, руминацију, дистракцију, комуникацију, укључивање у културне активности. Биваријатне корелације показале су значајну и високу повезаност између добровољног и недобровољног активног секстинга. Надаље, мушки спол је показао ниску, али значајну повезаност с оба облика активног секстинга. Руминација је била ниско позитивно повезана с оба облика секстинга, док су позитивна преоријентација и дистракција показале нижу негативну корелацију с недобровољним секстингом. Судјеловање у културним активностима било је слабо, али значајно позитивно повезано с недобровољним активним секстингом. Провјере регресијских ефеката (с контролираним доприносима доби и спола) показале су да су женски спол и позитивна преоријентација негативни предиктори оба облика секстинга, док су руминација и комуникација позитивни предиктори. Дистракција је додатно била негативни предиктор недобровољног активног секстинга, а културне активности су показале ниску позитивну повезаност у том моделу. Добијени налази сугеришу да би стратегије позитивне реинтерпретације стресних ситуација и привременог одвраћања пажње од неугодних емоција путем активности које смањују емоционално преоптерећење могле смањити судјеловање у (не)добровољном секстингу. С друге стране, опетовано размишљање о узроцима догађаја и изражавање емоционалне неугоде могло би повећати вјеројатност укључивања у секстинг.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: добровољан активан секстинг, недобровољан активан секстинг, стратегије емоционалне регулације, адолесценти

Emotion regulation strategies as predictors of consensual and non-consensual active sexting among adolescents

Sexting refers to the exchange of sexual content through electronic means, including active forms such as sending, requesting, or forwarding such content, either voluntarily or involuntarily (under pressure or coercion). Since difficulties in emotion regulation predicts impulsive and risky behaviors, this study aimed to examine the relationship between emotion regulation strategies and engagement in sexting among adolescents. An online study (funded by the Croatian Science Foundation, project number: 3555) was conducted with a sample of 1,618 Croatian adolescents (842 boys and 776 girls; age: $M = 16.42$, $SD = 1.14$ years). Participants completed subscales measuring consensual and nonconsensual active sexting from the Sexting Questionnaire, as well as the Adolescent Emotion Regulation Questionnaire, which assesses five emotion regulation strategies: positive reorientation, rumination, distraction, communication, and participation in cultural activities. Bivariate correlations showed a significant and strong relationship between consensual or nonconsensual sexting. Furthermore, male gender showed a significant but low correlation with both forms of active sexting. Rumination was weakly and positively associated with both forms of sexting, while positive reappraisal and distraction were weakly and negatively correlated with nonconsensual sexting. Participation in cultural activities showed a weak but significant positive correlation with nonconsensual active sexting. Regression analyses (controlling for age and gender) revealed that female gender and positive reorientation were negative predictors of both forms of sexting, whereas rumination and communication were positive predictors. Distraction negatively predicted nonconsensual active sexting, while participation in cultural activities showed a low positive association in the same model. The findings suggest that strategies of positive reappraisal of stressful situations and temporarily diverting at-

tention from unpleasant emotions through activities that reduce emotional overload may decrease engagement in (non)consensual sexting. Conversely, repetitive thinking about the causes of events and expressing emotional discomfort may increase the likelihood of engaging in sexting.

KEYWORDS: consensual active sexting, non-consensual active sexting, emotion regulation strategies, adolescents

Милена Пашић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет,
Студијски програм психологија,
milena.pasic@ff.unibl.org

Филмски жанрови и субјективне преференције гледалаца

Филмски жанрови подразумевају групе играних филмова са заједничким карактеристикама. Циљ овог истраживања био је да се упореде преференције према стручним жанровским класификацијама са субјективним преференцијама гледалаца. Коришћена је скала преференције филмова на основу кратког описа, конструисана за потребе истраживања. На основу садржајне блискости и стилских елемената, филмови су подијељени у четири групе, при чему је због ниске интерне конзистентности из даљих анализа искључена скала забавних садржаја. Највећу поузданост показала је скала са SF и авантуристичким садржајима (Cronbach $\alpha = .76$), док су поузданости скала романтично-драмских ($\alpha = .605$) и узбудљивих садржаја ($\alpha = .55$) ниже, али истраживачки прихватљиве. Експлораторна факторска анализа показала је три латентне димензије: акционо-узбудљиве садржаје ($\alpha = .765$), фантазију и породичну авантуру ($\alpha = .583$), романтично-драмске садржаје ($\alpha = .573$). Резултати указују на високу подударност стручне и емпиријске класификације, посебно за SF и авантуристичке садржаје ($r = .974$; $p < .01$), акционо-узбудљиве ($r = .609$; $p < .001$) и романтично-драмске садржаје ($r = .719$; $p < .01$). Мушкарци преферирају фантастичне и авантуристичке филмове, као и садржаје са високим степеном узбуђења, док разлике у преференцијама према романтичним и драмским садржајима између полова нису утврђене. Ови резултати важе за обје класификације. Субјективне процјене драмских и романтичних

садржаја код испитаника са завршеном средњом школом ниже су у поређењу са онима са вишом стручном спремом ($F = 4.119$; $p < .005$). Уочена је значајна интеракција пола и образовања код романтично-драмских садржаја ($F = 3.189$; $p < .05$). Резултати указују на потребу даљег развоја скала филмских преференција, као и на примјену квалитативних истраживања ради дубљег разумјевања разлика у филмским преференцијама.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: филмски жанрови, преференције, пол, доб, образовање

Film Genres and Viewers' Subjective Preferences

Film genres represent categories of feature films that share common stylistic, thematic, and narrative characteristics. This study aimed to compare expert genre classifications with viewers' subjective preferences. For the purposes of the research, a film preference scale based on short film synopsis was constructed. Based on content similarity and stylistic elements, films were grouped into four categories. Due to low internal consistency, the "entertaining content" scale was excluded from further analyses. The highest reliability was obtained for the science fiction and adventure scale (Cronbach's $\alpha = .76$), while reliabilities for romantic-drama ($\alpha = .605$) and thrilling content ($\alpha = .55$) were lower, yet acceptable for exploratory research. Exploratory factor analysis identified three latent dimensions: action-thrilling content ($\alpha = .765$), fantasy and family adventure ($\alpha = .583$), and romantic-drama content ($\alpha = .573$). Results indicated a high correspondence between expert and empirical classifications, particularly for science fiction and adventure ($r = .974$; $p < .01$), action-thrilling ($r = .609$; $p < .001$), and romantic-drama content ($r = .719$; $p < .01$). Men expressed stronger preferences for

fantasy, adventure, and high-arousal content, while no gender differences were observed for romantic–drama content. These gender patterns were consistent across both expert and empirical classifications. Participants with secondary education gave lower ratings for romantic–drama films compared to those with higher education ($F = 4.119$; $p < .005$). A significant interaction between gender and education was also found ($F = 3.189$; $p < .05$), suggesting that educational level shapes genre preferences differently for men and women. These findings highlight the importance of further developing reliable measures of film preferences and suggest that qualitative approaches could deepen the understanding of motivational and experiential aspects underlying genre selection.

KEYWORDS: film genres, preferences, gender, age, education

Сузана Зорић

независни истраживач из домена сајберпсихологије,
злоупотребе друштвених мрежа и психологије криминала
suzanazoric144@gmail.com

Онлајн приватност дјече: ставови и поступци родитеља/старатеља

Основни проблем истраживања је процјенити заступљеност понашања родитеља у вези с објављивањем фотографија дјече на друштвеним мрежама, с посебним фокусом на феномен „sharentinga“, као и ставове родитеља према дигиталној приватности и сигурности дјече на интернету. Циљ истраживања је идентификација потенцијалних ризичних понашања родитеља, раширености погрешних увјерења и процјена потреба за едукацијом и превенцијом у заштити дјечије онлајн приватности. Подаци истраживања су прикупљени путем анкете посебно креиране за потребе овог истраживања, која је поред социодемографских података садржала питања отвореног и затвореног типа која испитују понашања родитеља у дигиталном окружењу. Узорак испитаника се састојао од укупно 1161 родитеља са подручја Републике Српске (40,57% очева и 59,43% мајки), просјечне старости $M = 31,66$ година (Мин. = 18 година, Макс. = 56 година). Резултати показују да испитаници најчесталије користе друштвену мрежу Instagram (49,35%), те да 64,43% родитеља редовно објављује фотографије своје дјече на друштвеним мрежама, често под изговором чувања успомена или друштвене валидације, познате као „sharenting“. Према добијеним подацима, процјењује се да 56,50% родитеља признаје да објављује фотографије своје дјече без одјеће, а 64,51% такве фотографије чува на дигиталним уређајима. Више од половине испитаних родитеља негира да њихово понашање може угрозити дјецу (52,80%), те сматра да

дјеца немају право на дигиталну приватност (50,22%). Подаци указују на то да су мајке у односу на очеве склоније објављивању дјечијих фотографија на друштвеним мрежама, објављивању и чувању нагих фотографија свога дјетета, као и нижем степену заступљености ставова о: угрожавању права приватности дјетета у дигиталном простору, превентивним кампањама и свјесности могуће злоупотребе. Око трећине родитеља (33,10%) сматра да су превентивне кампање корисне. Добијене феноменолошке процјене продискутоване су у свјетлу психолошког феномена „вјеровања у праведан свијет“.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: Sharenting, ставови родитеља о дигиталној приватности дјеце, безбједност дјеце на интернету

Children's Online Privacy: Parents'/Guardians' Attitudes and Practices

The primary objective of this research was to assess the prevalence of parental behaviors related to posting photographs of their children on social media platforms, with a particular focus on the phenomenon of “sharenting.” Additionally, the study examined parents’ attitudes toward digital privacy and children’s online safety. The aim was to identify potentially risky parental practices, the prevalence of misconceptions, and to evaluate the need for educational and preventive measures aimed at protecting children’s online privacy. Data was collected through a survey specifically designed for this study. In addition to sociodemographic variables, the questionnaire included both open- and closed-ended items addressing parents’ digital behaviors. The sample consisted of 1,161 parents from the Republic of Srpska (40.57% fathers and 59.43% mothers), with a mean age of 31.66 years (range: 18–56). The results indicate that Insta-

gram is the most frequently used social media platform among respondents (49.35%) and that 64.43% of parents regularly post photographs of their children online, most commonly for memory preservation or social validation, reflecting the practice known as sharenting. Concerningly, 56.50% of parents reported sharing photographs of their children without clothing, and 64.51% store such images on digital devices. More than half of the respondents deny that their behavior could potentially endanger their children (52.80%), and 50.22% do not believe that children have a right to digital privacy. The findings further show that mothers, compared to fathers, are more likely to post images of their children on social media, to share and store nude photographs of their children, and to demonstrate lower awareness regarding violations of children's digital privacy rights, preventive campaigns, and risks of misuse. Only one-third of parents (33.10%) believe that preventive campaigns are useful. The results are discussed within the framework of the "belief in a just world" psychological construct, offering a phenomenological interpretation of parents' perceptions.

KEYWORDS: sharenting, parental attitudes toward children's digital privacy, child online safety

Весна Тубић

мастер студент психологије, Филозофски факултет,
Универзитет у Бањој Луци
vesna.tubic@student.ff.unibl.org

Душко Лепир

Универзитет у Бањој Луци,
Факултет физичког васпитања и спорта
dusko.lepir@ffvs.unibl.org

Синиша Лакић

Универзитет у Бањој Луци,
Филозофски факултет
sinisa.lakic@ff.unibl.org

Физиолошке реакције студената на насилни видео садржај: улога пола и студијске групе

Циљ овога истраживања био је испитати физиолошке реакције студената психологије и студената физичког васпитања и спорта на насилне видео садржаје са спортског терена и из свакодневног окружења, узимајући у обзир полне разлике и специфичности образовног избора. У истраживању је учествовало 98 студената (59 са студија психологије и 39 са студија физичког васпитања и спорта), од чега 29 мушкараца и 69 жена. Експериментални протокол обухватио је пет фаза: мировање, гледање насиља на стадиону, друго мировање, гледање уличног насиља, завршно мировање. Физиолошке реакције праћене су помоћу биофидбек система Nexus 10 МКII, уз коришћење софтверске подршке Biotrace+, а посматрани параметри укључивали су срчани рад (HR), варијабилност

срчаног ритма (SDNN), респирацију (RR), галванску реакцију коже (GSR) и проток крви у кожи (BVP). Подаци су анализирани анализом варијансе са поновљеним мјерењима. Резултати су показали статистички значајне промјене ($p < .05$) на свим параметрима осим HR, што сугерише да излагање насилном садржају изазива изражен физиолошки одговор. Осим ефекта насилних садржаја, уочене су и друге разлике у физиолошком функционисању испитиваних група. Испитанице су имале више вриједности HR ($p = .021$) и тенденцију ка nižем BVP ($p = .061$) у односу на мушке колеге. Анализа по студијским програмима показала је разлике у динамици HR унутар група ($p = .039$), док су међугрупни ефекти открили виши SDNN код студената физичког васпитања и спорта ($p = .015$), виши RR ($p = .019$), те нижи HR у односу на студенте психологије ($p < .001$). Иако малог калибра, ово истраживање показује да су физиолошке реакције на насиље изражене и диференциране према полу појединца и области академске специјализације. Резултати се дискутују у контексту узајамне интеракције личности и образовних обука које потенцијално обликују психофизиолошко функционисање, што има импликације за разумјевање отпорности на стрес и осмишљавање циљаних интервенција за специфичне студентске и професионалне популације.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: насиље, физиолошке реакције, експеримент, биофидбек, млади

Physiological Reactions of Students to Violent Video Content: The Role of Gender and Study Program

This study examined physiological responses of psychology and physical education/sport students to violent video content from sporting venues and everyday environments, considering sex differences and educational specialization. Participants included 98 students (59 psychology, 39 physical education/sport), comprising 29 men and 69 women. The experimental protocol consisted of five phases: baseline rest, stadium violence viewing, second rest period, street violence viewing, and final rest. Physiological responses were monitored using the Nexus 10 MKII biofeedback system with Biotrace+ software, measuring heart rate (HR), heart rate variability (SDNN), respiration rate (RR), galvanic skin response (GSR), and blood volume pulse (BVP). Data were analyzed using repeated measures ANOVA. Results revealed statistically significant changes ($p < .05$) across all parameters except HR, suggesting that exposure to violent content elicits pronounced physiological responses. Additional group differences in physiological functioning were observed. Female participants exhibited higher HR values ($p = .021$) and a tendency toward lower BVP ($p = .061$) compared to male counterparts. Analysis by academic program revealed within-group differences in HR dynamics ($p = .039$), while between-group effects showed that physical education/sport students had higher SDNN ($p = .015$), higher RR ($p = .019$), and lower HR compared to psychology students ($p < .001$). Despite its modest scale, this study demonstrates that physiological responses to violence are pronounced and differentiated by individual sex and area of academic specialization. Results are discussed within the context of personality-education training interactions that potentially shape psychophysiological functioning, with implications for understanding stress resilience and designing targeted interventions for specific student and professional populations.

KEY WORDS: violence, physiological responses, experiment, biofeedback, youth

Аријана Радић

мастер студиј психологије, Филозофски факултет,
Универзитет у Бањој Луци
arijana.radic@student.ff.unibl.org

Милица Ћурчија

први циклус студија психологије, Филозофски факултет,
Универзитет у Бањој Луци
milica.curcija@student.ff.unibl.org

Лана Аничић

први циклус студија психологије, Филозофски факултет,
Универзитет у Бањој Луци
lana.anicic@student.ff.unibl.org

Сара Пиперски

BSc Psychology Specialist Program,
Универзитет у Торонту – Мисисага
sara.piperski2025@gmail.com

Синиша Суботић

Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет,
Катедра за психологију
sinisa.subotic@pmf.unibl.org

Садржинско–структурална психометријска ревизија и валидација упитника стилова родитељства

Адаптирани модел Дајане Баумринд (респонзивност/топлина
x захтјевност/контрола) постулира четири стила родитељства:
ауторитативни, ауторитарни, пермисивни и индиферентни. Широко ко-

ришћени PSDQ упитник, заснован на овом моделу, не обухвата индиферентни стил и показује више садржинско–структуралних мањкавости. Недавно је извршена прелиминарна БиХ ревизија PSDQ-а, која је исправила неке, али не све његове недостатке. Циљ овог рада јесте наставак те садржинско–структуралне ревизије, укључујући покушај додавања операционализације индиферентног стила. Користећи БиХ PSDQ форму као полазни оквир, пажљиво је садржински мапирано и креирано 50 ставки, примјењених на $N=418$ одраслих (77% жена; $M=31,74$, $SD=9,20$ година; 53% родитељи, 47% проспективни родитељи). Након искључења 13 ставки, CFA анализа показала је адекватан фит четворофакторског модела: $CFI = .915$, $TLI = .909$, $RMSEA = .046$, $SRMR = .074$. Корелације фактора су ниске до умјерене, с негативном везом ауторитативног и ауторитарног ($-.28$) и позитивном везом пермисивног и индиферентног стила ($.39$). Добијени су просједи сумативних скорова (1–5): ауторитативни – $M = 4.46$, $SD = 0.42$, ауторитарни – $M = 2.94$, $SD = 0.74$, пермисивни – $M = 1.80$, $SD = 0.54$, индиферентни – $M = 2.44$, $SD = 0.68$. Анализа информативности (2PL IRT, $\theta \in [-3,3]$) показује да је скала ауторитативности изразито информативна на нижим нивоима латентне особине ($\approx 83\%$ информативности при $\theta \leq 0$; индиције ефекта плафона), скала пермисивности на вишим нивоима ($\approx 78\%$ при $\theta > 0$; индиције ефекта пода), док је ауторитарност најуровнотеженија дуж цијелог континуума, а индиферентност има најмању укупну, али релативно равномјерно распоређену информативност. Поређења родитеља и проспективних родитеља показују мале разлике: виши ауторитативни ($d = 0.24$, $p = .015$), нижи ауторитарни скор код родитеља ($d = -0.21$, $p = .029$), док преостале разлике нису значајне ($|d| \leq 0.13$). Овом ревизијом дорађен је садржај и потврђена четворофакторска структура стилова родитељства, са задовољавајућим фитом и очекиваним обрасцима просјека и корелација, уз изузетак релативно повишеног скорa индиферентности. У наставку ревизије препоручљиво је: додатно проширење и балансирање скале индиферентности, додавање „тежих“ ставки ауторитативности и пермисивности ради ублажавања ефеката плафона и пода, даље провјере по различитим модалитетима задавања (нпр. родитељи vs. дјеца) и испитивање критеријумске ваљаности.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: стилови родитељства, PSDQ упитник, психометријска валидација, конформативна факторска анализа (CFA), теорија одговора на ставке (IRT).

Content/structural psychometric revision and validation of the parenting styles questionnaire

The adapted Diana Baumrind model (responsiveness/warmth × demandingness/control) posits four parenting styles: authoritative, authoritarian, permissive, and indifferent. The widely used PSDQ questionnaire based on this model does not include the indifferent style and shows several content and structural shortcomings. A recent preliminary B&H revision of the PSDQ addressed some, but not all of these issues. The aim of this study was to continue that content/structural revision, including an attempt to add an operationalization of the indifferent style. Using the B&H PSDQ form as the starting framework, 50 items were carefully content-mapped and written, and administered to N=418 adults (77% women; M=31.74, SD=9.20 years; 53% parents, 47% prospective parents). After excluding 13 items, a CFA indicated adequate fit for a four-factor model: CFI=.915, TLI=.909, RMSEA=.046, SRMR=.074. Factor correlations were low to moderate, with a negative association between the authoritative and authoritarian styles (-.28) and a positive association between the permissive and indifferent styles (.39). Means of summed scores (1–5) were as follows: authoritative M=4.46, SD=0.42; authoritarian M=2.94, SD=0.74; permissive M=1.80, SD=0.54; indifferent M=2.44, SD=0.68. Information analysis (2PL IRT, $\theta \in [-3, 3]$) showed that the authoritative scale is highly informative at lower levels of the latent trait ($\approx 83\%$ of information

at $\theta \leq 0$; indications of a ceiling effect), the permissiveness scale at higher levels ($\approx 78\%$ at $\theta > 0$; indications of a floor effect), authoritarianism is the most balanced across the continuum, and indifference provides the lowest total yet relatively evenly distributed information. Comparisons between parents and prospective parents showed small differences: higher authoritative ($d=0.24$, $p=.015$) and lower authoritarian scores among parents ($d=-0.21$, $p=.029$), while the remaining differences were not significant ($|d| \leq 0.13$). This revision refined item content and confirmed the four-factor structure of parenting styles with satisfactory fit and expected patterns of means and correlations, with the exception of a relatively elevated indifference score. For further revisions, we recommend expanding and balancing the indifference scale and adding “harder” items to the authoritative and permissive scales to mitigate ceiling and floor effects, along with additional checks across different administration modalities (e.g., parents vs. children) and examinations of criterion validity.

KEYWORDS: parenting styles; PSDQ questionnaire; psychometric validation; confirmatory factor analysis (CFA); item response theory (IRT)

Јелена Зелић

мастер студиј психологије, Филозофски факултет,
Универзитет у Бањој Луци & NCR d.o.o, Бања Лука
jelena.zelic29@gmail.com

Синиша Суботић

Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет,
Катедра за психологију
sinisa.subotic@pmf.unibl.org

Славица Тутњевић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет,
Катедра за психологију,
slavica.tutnjevic@ff.unibl.org

Милица Дробац-Павићевић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет,
Катедра за психологију
milica.drobac@ff.unibl.org

Повезаност перципираног квалитета родитељског понашања током дјетињства са актуелним доживљајем себе и других људи

Примарна породица представља окружење у којем се развија „животна филозофија“ – скуп темељних претпоставки о људској природи, које обликују наше доживљаје, оријентацију и степен интерперсоналног повјерења у односима. Циљ истраживања био је испитати у којој мјери ретроспективни доживљаји одраслих особа о родитељским понашањима током дјетињства предвиђају актуелне процјене општих људских вриједности, рефлектоване

на доживљај себе и других људи — конкретно на процјене: себе, блиске особе и просјечне особе. Узорком је обухваћено 783 млађих одраслих (просјек око 23 године; 64,6% жена), примарно студената. Као мјере доживљеног родитељског понашања, примјењени су: упитници стилова родитељства (ауторитативни, ауторитарни, пермисивни) и упитници породичног функционисања/динамике (кохезија, експресивност, повјерење, одговорност, конфликти). Мјере људских вриједности посматране су кроз адаптирану мјеру три Рајтсманове димензије: алтруизам, поузданост и независност. Ради контроле могућег утицаја афективног стања на процјене, коришћен је и упитник депресивности. Резултати су, у складу с ефектом „бољи од просјека“, показали да су најповољније биле процјене себе, затим блиске особе, па тек онда просјечне друге особе. На биваријатном нивоу, ауторитативност, кохезија, повјерење, одговорност и експресивност досљедно су повезани са повољнијим процјенама, док су конфликти, као и ауторитарни и пермисивни стил код очева, повезани са неповољнијим процјенама себе и других. На регресионом нивоу, из домена породичне динамике, јединствено позитивне предиктивне доприносе носе: код мајки — кохезивност, код очева — експресивност, док су мајчини конфликти најстабилнији негативни предиктор. Силови родитељства задржавају јединствене ефекте искључиво када су неповољни — и то само код очева (ауторитарност, пермисивност), док се позитивни ефекти боље исказују кроз шире показатеље породичне динамике. Иако су ефекти углавном ниског интензитета, обрасци веза су робусни: парцијална контрола депресивности није мијењала смјер ни значајност кључних корелација. Налази указују да су мајчина кохезивност и очев топли израз потенцијални заштитни и промотивни фактори, док су мајчини конфликти и очев прекомјерни надзор или попуштање фактори ризика за неповољније социјалне процјене у одраслом добу.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: стилови родитељства, породична динамика, доживљај себе и других, просоцијалне вриједности, Рајтсманове (Wrightsman) димензије

The relationship between the perceived quality of parental behavior during childhood with the current experience of self and other people

The primary family is the environment in which a “life philosophy” develops, that is, a set of basic assumptions about human nature that shape our perceptions, orientation, and the degree of interpersonal trust in relationships. The aim of this study was to examine the extent to which adults’ retrospective perceptions of parental behaviors during childhood predict current appraisals of general human values, reflected in views of oneself and others, specifically ratings of the self, a close person, and an average person. The sample comprised 783 young adults (mean age about 23 years; 64.6% women), primarily university students. Perceived parental behavior was measured with questionnaires of parenting styles (authoritative, authoritarian, permissive) and family functioning/dynamic (cohesion, expressiveness, trust, responsibility, conflict). Human values were assessed using an adapted measure of three Wrightsman’s dimensions: altruism, trustworthiness, and independence. To check for a systematic influence of current affective state on rating quality, a depression questionnaire was also administered. Consistent with the “better-than-average” effect, ratings were most favorable for the self, followed by a close person, and least favorable for an average person. At the bivariate level, authoritative, cohesion, trust, responsibility, and expressiveness were consistently associated with more favorable appraisals, whereas conflict, as well as paternal authoritarian and permissive styles, were associated with less favorable appraisals of the self and others. In regression analyses, within the domain of family dynamics, uniquely positive predictive contributions were carried primarily by maternal cohesion and, for fathers, expressiveness, while maternal conflict was the most stable negative predictor. Parenting styles retained unique effects only when unfavorable and only for fathers (authoritarian, permissive), whereas positive unique effects were

better captured by broader indicators of family dynamics. Although effects were generally small, the patterns were robust: partial control for depression did not change the direction or significance of the key correlations. The findings suggest that maternal cohesion and paternal warm expressiveness are potential protective and promotive factors, whereas maternal conflict and paternal excessive control or excessive leniency are risks for less favorable social appraisals in adulthood.

KEYWORDS: parenting styles, family dynamics, perceptions of self and others, prosocial values, Wrightsman dimensions

Александра Праштало

мастер студиј психологије, Филозофски факултет,
Универзитет у Бањој Луци
aleksandraprastalo7@gmail.com

Синиша Суботић

Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет,
Катедра за психологију
sinisa.subotic@pmf.unibl.org

Милица Дробац-Павићевић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет,
Катедра за психологију
milica.drobac@ff.unibl.org

Синиша Лакић

Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет,
Катедра за психологију
sinisa.lakic@ff.unibl.org

Допринос емоционалне интелигенције мјерене тестовима максималног постигнућа у објашњењу академског постигнућа на терцијарном нивоу школовања

Ово истраживање имало је за циљ да испита да ли емоционална интелигенција (EI), мјерена тестовима максималног постигнућа, доприноси објашњењу академског успеха студената, уз контролу самопроцијење-

не EI, когнитивне интелигенције и особина личности. Узорком је обухваћено 466 студената, примарно са Универзитета у Бањој Луци, који су представљали 22 различите студијске области, просјечне доби око 23 године, од чега је око 69% било женског пола. Као критеријум је коришћен просјек оцјена (GPA), у сиром облику, као и коригован за пол, годину студија и студијску област. Емоционална интелигенција као способност мјерена је STEU-B (разумјевање емоција) и STEM-B (управљање емоцијама) тестовима, док је самопроцијењена EI мјерена UEK-15 упитником. Особине личности су процјењиване кратким упитником по моделу Великих пет (BFI-S), а когнитивна интелигенција је операционализована кроз три теста: вербалног, нумеричког и матричног резоновања. Резултати су показали да скореве STEU-B и STEM-B не остварују значајне корелације са оцјенама студената, нити доприносе објашњењу варијансе оцјена када се у обзир узму когнитивне способности, особине личности и самопроцијењена EI. Конзистентни предиктори оцјена били су вербално резоновање и особина савјесности. Хијерархијске анализе потврдиле су да укључивање спасоносне EI повећава објашњење варијансе оцјена за занемарљиво мали проценат, и то на статистички безначајан начин. Анализе на нивоу ставки указале су на скромну и недовољно конзистентну критеријску релевантност STEU-B и STEM-B тестова, док су факторске провјере довеле у питање њихову структуралну ваљаност. Такође, уочени су потенцијални проблеми садржинске ваљаности и начина одређивања „тачних“ одговора. Налази сугеришу да емоционална интелигенција мјерена тестовима максималног постигнућа, барем STEU-B и STEM-B тестовима специфично, не представља релевантан предиктор академског постигнућа на терцијарном нивоу. Истовремено, резултати потврђују важност когнитивних способности и савјесности, али и отварају питање даље психометријске валидације и теоријске заснованости STEU-B и STEM-B тестова емоционалне интелигенције.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: емоционална интелигенција (EI), тестови максималног постигнућа, академско постигнуће, когнитивне способности, особине личности (модел Великих пет)

The contribution of emotional intelligence measured by maximal achievement tests in explaining academic achievement at the tertiary level of education

This study examined whether emotional intelligence (EI), measured by maximal performance tests, contributes to explanation of students' academic achievement, while controlling self-reported EI, cognitive intelligence, and personality traits. The sample comprised 466 students, primarily from the University of Banja Luka (spanning 22 fields of study), with an average age of about 23 years and approximately 69% women. The criterion was grade point average (GPA), considered both in its raw form and adjusted for gender, year of study, and field of study. Ability-based EI was measured with the STEU-B (emotional understanding) and STEM-B (emotion management) tests, and self-reported EI with the UEK-15 questionnaire. Personality traits were measured with the short Big Five Inventory (BFI-S), and cognitive intelligence was operationalized via three tests: verbal, numerical, and matrix reasoning. Results showed that STEU-B and STEM-B scores did not correlate significantly with students' grades and did not add to the explained variance in grades once cognitive abilities, personality traits, and self-reported EI were taken into account. Consistent predictors of grades were verbal reasoning and the trait of Conscientiousness. Hierarchical analyses confirmed that including ability-based EI increased the explained variance in grades by a negligible amount and not to a statistically significant degree. Item-level analyses indicated modest and insufficiently consistent criterion relevance of STEU-B and STEM-B, while factor analyses called their structural validity into question. Potential issues were also noted regarding content validity and the procedures for determining correct answers. The findings suggest that EI measured by maximal performance tests, at least as operationalized

by STEU-B and STEM-B tests, is not a relevant predictor of academic achievement at the tertiary level. At the same time, the results confirm the importance of cognitive abilities and Conscientiousness and underscore the need for further psychometric validation and theoretical grounding of STEU-B and STEM-B EI tests.

KEYWORDS: emotional intelligence (EI), maximal performance tests, academic achievement, cognitive abilities, personality traits (the Big Five model).